

It is never
EASY
to talk
about this

*Increasing dialogue,
awareness, and victim-
centred support for victims
of forced marriages*

"Tämä ei ole helppoa" – Tuen tehostaminen pakkoavioliiton uhreille

EASY-projektin parhaiden käytäntöjen opas

**Anniina Jokinen
Anna-Greta Pekkarinen
Jessiina Rantanen**

Kirjoittajat:

Anniina Jokinen, Anna-Greta Pekkarinen ja
Jessiina Rantanen

Maakohtaiset esimerkit:

Saksa: Christel Holzbauer, Lisa Wölfle, Hasmik Manukyan
ja Yasmin Martina Turgut

Irlanti: Jennifer Okeke ja Valeria Aquino

Espanja: Carolina Villacampa, Rubén Espuny ja Marc
Salat

Suunnittelu, taitto:

Aili Pääkkönen ja Aleksandra Anikina, HEUNI

HEUNI Report Series no. 106 b

ISBN:978-952-7614-02-0 (PDF)

978-952-7614-03-7 (painettu)

ISSN: 2814-9106 (verkkajulkaisu)

ISSN 2814-9092 (painettu)

YK:n yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan
instituutti, HEUNI

Painopaikka: Grano, Helsinki 2025.

Co-funded by the European Union

Grant Agreement: 101094147-EASY-CERV-2022-
DAPHNE

Julkaisun sisältö edustaa vain kirjoittajien näkemyksiä ja
on yksin heidän vastuullaan. Euroopan komissio ei vastaa
millään tavoin sen sisältämien tietojen mahdollisesta
käytöstä.

Haluamme kiittää lämpimästi kaikkia tähän

**hankkeeseen osallistuneita henkilöitä, erityisesti heitä,
jotka jakoivat ohkeasti kokemuksiaan haastatteluissa.**

It is never
EASY
to talk
about this

*Increasing dialogue,
awareness, and victim-
centred support for victims
of forced marriages*

Universitat de Lleida

HEUNI

The European Institute for
Crime Prevention and Control

Solidarity with women in distress

Solidarität mit Frauen in Not

Immigrant
Council of
Ireland

Valentes i
Acompanyades

Sisällysluettelo

Johdanto	8
Terminologia	12
Osa I: Mitä tiedämme pakkoavioliitosta ilmiönä?	14
1. Pakkoavioliiton määrittely	15
2. Ketkä ovat pakkoavioliiton uhreja?	16
3. Suostumus	18
4. Pakkoavioliittojen ilmenemismuodot	20
5. Perheen ja sukulaisten rooli	22
6. Hienovaraiset kontrollikeinot pakkoavioliittotapauksissa	24
Osa II: Pakkoavioliiton seuraukset ja vaikeudet palvelujen tarjoamisessa	26
7. Pakkoavioliiton seuraukset ja vaikutukset	27
8. Avun hakemisen esteet	28
9. Haasteet pakkoavioliittojen uhrien auttamisessa	30
Osa III: Parhaat käytännöt käsiteltäessä uhripalvelujen haasteita	32
10. Pakkoavioliiton uhrien ja pakkoavioliiton vaarassa olevien tarpeisiin vastaaminen	33
11. Parhaat käytännöt uhrien palvelujen tarjoamisessa	35
Parhaat käytännöt 1. Espanja - Pakkoavioliittojen uhrien tukiohjelma	35
Parhaat käytännöt 2. Saksa - Bajerin turvakoti pakkoavioliiton uhreiksi joutuneille nuorille naisille	36
Parhaat käytännöt 3. Suomi - Maahanmuuttajanaisten turvakoti ja kriisikeskus	37
Parhaat käytännöt 4. Saksa - SOLWODI-tukiohjelma	38
12. Ennalta ehkäisevät menetelmät ja yhteisöissä tehtävä työ	40
Parhaat käytännöt 5. Suomi - Loisto Settlementin Sopu työ	40
Parhaat käytännöt 6. Irlanti - Yhteisönavigaattorit	41
Parhaat käytännöt 7. Suomi - Settlementti Tampereen DIDAR – Työtä kulttuurisidonnaisten kunniakäsitusten ja niistä kumpuavien haitallisten perinteiden parissa	42

Part IV: Monialainen yhteistyö paikallisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla	44
13. Rikosoikeusjärjestelmä ja parhaat käytännöt järjestöjen ja lainvalvontaviranomaisten välisessä yhteistyössä	45
Parhaat käytännöt 8. Suomi - Ennalta estävä poliisitoiminto keskittyy pitkittyneeseen lähisuuhdeväkivaltaan ja kunniaan liittyvään väkivaltaan	47
Parhaat käytännöt 9. Espanja - Katalonian poliisin lähestymistapa pakkoavioliittoon ja uhrien avustusryhmät	48
14. Kansalliset, alueelliset ja paikalliset strategiat pakkoavioliittojen torjumiseksi tai niihin puuttumiseksi	49
Parhaat käytännöt 10. Espanja - Katalonian ohjeistus pakkoavioliitoista	49
15. Päätelmät ja keskeiset toimintasuositukset	52
Kirjallisuus	54

Johdanto

Pakkoavioliitto on monitahoinen ilmiö, johon liittyy useita toisiinsa nivoutuneita tekijöitä, joiden seurauksena ihmiset pakotetaan menemään naimisiin tai pysymään avioliitossa vastoin tahtoaan. Pakkoavioliittoa pidetään yleisesti ihmisoikeusloukkauksena ja erityisesti sukupuoleen ja kunniaan liittyvän väkivallan muotona. Pakkoavioliitoilla on monenlaisia haittoja ja kielteisiä seurauksia, jotka haastavat eri palveluntarjoajat ja koko rikosoikeusjärjestelmän.

Tässä oppaassa hahmotellaan niitä käytännön haasteita ja seikkoja, joita tulee ottaa huomioon kehitettäessä tehokkaita tapoja puuttua pakkoavioliittoihin ja tarjota tukea uhreille ja muille riskiryhmiin kuuluville henkilöille. Opas on suunnattu ammattilaisille, jotka saattavat kohdata työssään pakkoavioliiton uhreja tai henkilöitä, perheitä tai yhteisöjä, joihin ilmiö vaikuttaa. Oppaan sisältö perustuu akateemiseen ja muuhun tutkimuskirjallisuuteen sekä EASY-hankkeen kumppaneiden keräämiin tietoihin. Nämä kumppanit ovat Yhdistyneiden kansakuntien yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipoliittinen instituutti (HEUNI), Lleidan yliopisto (Espanja), Associació Valentes I Acompanyades (Espanja), SOLWODI (Saksa) ja Irlannin maahanmuuttajaneuvosto. Kumppaneiden tarkoituksena oli selvittää millä keinoilla on merkitystä kehitettäessä tehokkaita ja uhrikeskeisiä lähestymistapoja pakkoavioliittojen uhrien auttamiseksi.

Tiedot parhaista käytännöistä kerättiin pääasiassa asiantuntijoilta ja pakkoavioliitosta irtaantuneilta henkilöiltä eli selviytyjiltä.

¹ Kaikki haastateltavat osallistuivat vapaaehtoisesti ja täyttivät suostumuslomakkeen, jossa kerrottiin, miten haastattelussa saatuja tietoja käytetään. Haastattelut äänitallennettiin, litteroitiin ja analysoitiin Nvivo-ohjelmiston avulla.

tä puolistrukturoiduilla yksilö- tai ryhmähaastatteluilla. Haastattelut perustuivat yhteiseen haastattelurunkoon ja ne toteutettiin kesän ja syksyn 2023 aikana.¹ Haastateltuihin asiantuntijoihin kuului mm. kansalaisjärjestöjen edustajia ja ammattilaisia, joiden työ liittyy pakkoavioliittoihin, maahanmuuttajanaisten oikeuksiin, kunniaan liittyvään väkivaltaan ja ihmiskauppaan, turvakotien työntekijöitä, valtion virkahenkilöitä ja päättäjiä sekä lainvalvontaviranomaisia Suomesta, Saksasta, Irlannista ja Kataloniasta (Espanja). Haastateltujen joukossa oli uhreja ja selviytyjiä, jotka toimivat mentoreina ja/tai joita haastatteleva organisaatio oli tukenut. Opas sisältää sitaatteja haastateluista, joissa kerrotaan tunnistetuista haasteista, kokemuksista ja ratkaisuksista.

² Suomessa tehtiin yhteensä seitsemän haastattelua. Suurin osa oli kuitenkin 2–4 henkilön ryhmähaastatteluja, mikä selittää haastateltavien suurempaa määrää.

	Suomi	Saksa	Irlanti	Espanja	Yhteensä
Haastatellut asiantuntijat	14 ²	4	5	6	29
Haastatellut selviytyjät	-	2	-	2	4

Taulukko 1. Parhaiden käytäntöjen keräämiseksi haastateltujen henkilöiden lukumäärä maittain ja yhteensä.

Parhaista käytännöistä kerätty aineisto jaettiin ja käytäntöjä käytiin läpi kumppaneiden kesken SOLWODIn isännöimässä työkokouksessa Bonnissa, Saksassa 20.–21. marraskuuta 2023. Kukin kumppani valitsi mielestään 4–8 parasta käytäntöä, joissa keskityttiin muun muassa ennakoiviin menetelmiin uhrien tunnistamiseksi, siihen miten lähestytään kohteena olevien yhteisöjen edustajia pakkoavioliiton riskin vähentämiseksi, miten tuetaan ja autetaan uhreja, ammattilaisille suunnattuihin koulutus- ja tiedottamistoimintoihin, eri viranomaisien yhteistyöhön paikallisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla ja kunnallisiin, alueellisiin sekä kansallisiin strategioihin kunniaan liittyvän väkivallan ja/tai pakkoavioliittojen torjumiseksi tai käsittelemiseksi. Tässä oppaassa esitetään tiivistelmä kymmenestä parhaasta käytännöstä.

Lisäksi EASY-hankekumppanit laativat vuoden 2024 alussa lainsäädäntökatsauksen, jossa kirjallisiin lähteisiin perustavan vertailevan tutkimuksen perusteella esitetään, miten pakkoavioliitto-

ja säädellään Saksan, Suomen, Irlannin ja Espanjan lainsäädännössä ([Villacampa ja Salat 2023](#)). Tässä oppaassa ei käsitellä näiden neljän maan lainsäädäntöä eikä prosessuaalisia keinoja puuttua pakkoavioliittoihin ja suojella uhreja, koska näitä teemoja käsitellään yksityiskohtaisesti mainitussa katsauksessa. Nämä kaksi julkaisua täydentävät toisiaan.

Hankkeen puitteissa on laadittu myös [Pitkä polku – työkalupakki pakkoavioliiton uhrien tukemiseksi \(Jokinen & Pekkarinen 2024\)](#). Siinä on tarkistus- ja muistilistoja mahdollisen pakkoavioliiton uhrin kohtaamiseksi sekä karttamuotoinen asiakaspolku, joka havainnollistaa tunnistamis- ja auttamisprosessin keskeiset vaiheet tietoisuudesta ja pääsystä tuen piiriin, kiireelliseen tukeen, pitkäaikaiseen tukeen ja voimaantumiseen. Jokaisessa vaiheessa käydään läpi asiakkaan toimet, kosketuspisteet, kokemukset ja kipupisteet sekä ehdotetaan ratkaisuja ja hyviä käytäntöjä. EASY-hankkeen perimmäisenä tavoitteena on lisätä tukea pakkoavioliiton uhreille/selviytyjille ja vahvistaa pakkoavioliittojen vastaista työtä neljässä kumppanimaassa.

Terminologia

Pakkoavioliitto on avioliitto, joka solmitaan ilman toisen tai molempien osapuolten täyttä tai vapaata suostumusta ja/tai avioliitto, jota toinen tai molemmat osapuolet eivät voi päättää tai purkaa. Siihen voi liittyä pakottamista tai voimakasta painostusta perheen tai yhteisön taholta.

Ihmiskauppa on rikos, jossa tekijä käyttää hyväkseen uhrinsa riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa saattaakseen hänet pakotyöhön, seksuaaliseen hyväksikäyttöön, pakkoavioliittoon, kerjäämisessä tai rikollisessa toiminnassa hyväksikäyttöön, laittoimaan adoptioon tai elinten poistamiseen.

Sukupuolistunut väkivalta on väkivaltaa, joka kohdistuu henkilöihin heidän sukupuolensa vuoksi tai väkivaltaa, joka kohdistuu suhteettomasti tiettyä sukupuolta oleviin henkilöihin tai vaikuttaa eri tavoin eri sukupuoliin. Esimerkkejä siitä ovat perheväkivalta, seksuaalinen häirintä ja pakkoavioliitot.

Kunniaan liittyvä väkivalta on väkivaltaa, joka kohdistuu lähi- tai laajennetun perheen tai läheisen yhteisön jäseneseen ja jota tehdään perheen "kunnian" säilyttämiseksi tai palauttamiseksi.

Haitalliset käytännöt ovat naisiin ja tyttöihin kohdistuvia käytäntöjä, jotka perustuvat esimerkiksi naissukupuoleen, sukupuoliseen suuntautumiseen tai ikään perustuvaan syrjintään ja joita usein perustellaan vetoamalla sosiokulttuurisiin ja uskonnollisiin tapoihin ja arvoihin.

Liz Kellyn (1988) kehittämä käsite **väkivalan jatkumo** (continuum of violence) viittaa (naisiin kohdistuvaan) väkivaltaan normatiivisena, jokapäiväisenä käytäntönä sen sijaan, että keskityttäisiin yksittäisiin vakaviin väkivallantekoihin. Jatkumo tai kirjo ulottuu naisvihamielisten vitsien kertomisen tapaisista käytänteistä aina vakaviin väkivallatapauksiin. Anithan ja Gillin (2009) mukaan käsite viittaa toisaalta suostumukseen avioliittoon ja toisaalta pakottamiseen avioliittoon "jatkumon ääripäinä, joiden välissä on sosiokulttuuristen odotusten, hallinnan, suostuttelun, painostuksen, uhan ja voiman eri asteita".

Uhri / selviytyjä / henkilö, jota asia koskee / riskiryhmään kuuluva henkilö ovat termejä, joita on käytetty kuvaamaan henkilöä, joka on ollut rikoksen kohteena tai jota uhkaa rikos. Keskusteltaessa väkivaltarikosten uhreiksi joutuneista henkilöistä "uhri" -termi on jossain määrin kiistanalainen. Tässä oppaassa käytämme uhri -termiä viittaamaan pääasiassa henkilöihin, jotka ovat oikeudellisessa ja moraalisisessa mielessä rikoksen uhreja ja joille rikoksella on ollut hyvin konkreettisia seurauksia heidän tarpeidensa kannalta. Vaihtoehtoinen termi "selviytyjä" ei ole aina sopiva ja se voi jopa hämärtää tällaisten henkilöiden todellisuutta. Tästä huolimatta viittaamme oppaassa "selviytyneiden haastatteluihin", koska haastatteluun suostuneiden henkilöiden voidaan katsoa selvinneen pakkoavioliittokokemuksestaan.

Osa I: Mitä tiedämme pakkoavioliitosta ilmiönä?

Tässä osiossa tarkastellaan pakkoavioliiton määritelmää ja ilmenemismuotoja, perheen ja sukulaisten roolia sekä sitä, miten suostumus ja pakko ovat ilmiön ytimessä.

1. Pakkoavioliiton määrittely

Pakkoavioliitosta ei ole kansainvälisesti sovittua yksiselitteistä määritelmää. Sitä voidaan kuitenkin kuvata tilanteeksi, jossa avioliitto solmitaan uhkauksen, petoksen ja/tai pakottamisen avulla ilman toisen tai molempien osapuolten vapaata ja täyttä suostumusta (European Union Agency for Fundamental Rights FRA 2014). Tällainen pakottaminen voi vaihdella fyysisestä väkivallasta erilaisiin psykologisiin, taloudellisiin tai emotionaalisiin paineisiin, joihin useimmiten syyllistyvät uhrin perheenjäsenet tai sukulaiset.

Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokous julisti vuonna 2014, että pakkoavioliitot ovat vahingollinen käytäntö, joka loukkaa ihmisoikeuksia ja liittyy muihin vahingollisiin käytäntöihin ja ihmisoikeusloukkauksiin ja että tällaisilla loukkauksilla on suhteettoman kielteinen vaikutus naisiin (YK:n yleiskokous 2015). Oikeus "vapaaseen ja täydelliseen" suostumukseen avioliittoon tunnustetaan ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa (16 artikla). Lisäksi tunnustetaan, että suostumus ei voi olla vapaa ja täydellinen, jos toinen osapuoli ei ole riittävän kypsä tekemään vakaasti harkittua päätöstä elämänkumppanistaan. Vuonna 1979 hyväksytyssä kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevassa yleissopimuksessa (CEDAW) todetaan myös, että miehillä ja naisilla olisi oltava sama oikeus solmia avioliitto sekä valita vapaasti puolisonsa. Heillä olisi oltava samat oikeudet ja velvollisuudet avioliiton aikana ja sen purkautuessa. Mainitussa yleissopimuksessa tuomitaan myös lapsiavioliitot.

Laajan määritelmän mukaan myös alun perin yhteisymmärrykseen perustuva avioliitto voi muuttua pakkoavioliitoksi. Jos toinen puolisoista perheensä tai sukulaistensa uhkailun, pakottamisen tai voimankäytön muodossa harjoittaman painostuksen vuoksi ei pysty irtautumaan avioliitosta, kyseessä voi olla pakkoavioliitto tai ihmiskauppa pakkoavioliiton tarkoituksessa (UNODC 2020, 70).

Chantler & McCarry (2020, 91) sekä Hong (2020) katsovat, että pakkoavioliitto tulisi ymmärtää prosessina ja käyttäytymismallina eikä yksittäisenä tapahtumana. Pakkoavioliittoon lukeutuvat myös tapaukset, joissa henkilöitä ei ole vielä pakotettu avioliittoon, mutta he ovat vaarassa tulla pakotetuiksi. Varsinaista fyysistä voimankäyttöä ei tarvita, jotta tapausta voidaan pitää pakkoavioliittona. Kun kontrolli ei ole fyysistä, uhri ei välttämättä sillä hetkellä ole tietoinen, että kyseessä on pakkoavioliitto tai saattaa pitää tilannetta täysin normaalina.

Suomessa pakkoavioliitto on kriminalisoitu ihmiskauppana, törkeänä ihmiskauppana tai pakottamisena.

2. Ketkä ovat pakkoavioliiton uhreja?

Kun olin jo 18-vuotias, vanhempani valitsivat minulle puolison. En ollut koskaan aikaisemmin elämässäni nähnyt tätä ihmistä. En tuntenut häntä. Kertaakaan en ollut nähnyt häntä. Hän tuli taloomme, kuten maassamme on tapana, hän tuli ja kysyi isältäni, voiko mennä naimisiin hänen tyttärensä kanssa. (Saksa, selviytyjähaastattelu 2)

Erilaiset tekijät ja perimmäiset syyt, kuten köyhyys, sosiaalinen syrjäytyminen, patriarkaaliset suhteet, epäoikeudenmukainen vallanjako, naisten kehon ja seksuaalisuuden kontrollointi, sukupuolistereotyyppit, ennakkoluulot ja naisten taloudellinen riippuvuus saattavat lisätä pakkoavioliittojen riskiä (esim. European Union Agency for Fundamental Rights FRA 2014; National Rapporteur on Trafficking in Human Beings and Sexual Violence against Children 2016; Törmä, Tuokkola ja Hurtig 2013).

Vaikka pakkoavioliitot vaikuttavat suhteettomasti naisiin, on tärkeää ymmärtää, että myös poikia ja miehiä saatetaan pakottaa naimisiin.

Esimerkiksi LGBTQIA+ -henkilöt saattavat kokea paineita mennä naimisiin mukautuakseen perinteisiin sukupuolnormeihin (Hansen ym. 2016, 48–49; M. M. Idriss 2022, 2–5; Samad 2010, 199–200). Tästä keskusteltiin myös suomalaisissa asiantuntijahaastatteluissa:

Miehet on myös pakkoavioliiton uhreja. Eri tilanteissa se voi olla perhe, joka järjesti [avioliiton] esimerkiksi korvausta vastaan tai perinnön vuoksi, tai kyse voi olla henkilöistä, jotka kuuluvat seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin ja jotka pakotetaan avioliittoon. (Suomi, asiantuntijahaastattelu 2)

Lisäksi vanhemmat saattavat pakottaa heteroseksuaaliset miehet menemään naimisiin sen sijaan, että heillä annettaisiin vapaus valita oma puolisonsa, kun he tuntevat olevansa valmiita naimisiin. Pakkoavioliiton uhreiksi joutuneiden tai pakkoavioliiton vaarassa olevien miesten on kuitenkin usein haastavampaa kertoa kokemuksistaan esimerkiksi häpeän, pelon ja maskuliinisuuteen kohdistuvien yhteiskunnallisten odotusten vuoksi (Hansen ym. 2016, 48–49; M. M. Idriss 2022, 5–6).

Avioliittoon pakotetuille tytöille ja naisille avioliiton seuraukset ja heidän kohtaamansa väkivalta voivat olla vakavampia kuin poikien ja miesten kohdalla.

Erilaiset haavoittuvuudet liittyvät olennaisesti pakkoavioliittotapauksiin (Askola 2018; Euroopan unionin perusoikeusvirasto FRA 2014; Quek 2018). Esimerkiksi pakolaistaustaisille ja vasta maahan muuttaneille nuorille haavoittuvuus voi tarkoittaa rajallista tietämystä kohdemaan oikeusjärjestelmästä ja käytettävissä olevista vaihtoehdoista, viranomaisiin kohdistuvaa pelkoa ja epäluottamusta, heikkoa sosioekonomista asemaa, puutteellista kielitaitoa ja sosiaalisia verkostoja sekä aiempia kokemuksia rasismista ja syrjinnästä (esim. Askola 2018; Hong 2020).

Tarkasteltaessa pakkoavioliittojen uhreja intersektionaalisesti (Crenshaw 1991) on mahdollista nähdä miten eri tekijät, kuten sukupuoli, ikä, yhteiskuntaluokka ja maahanmuuttaja-asema sekä erilaiset eriarvoisuudet eri tasoilla risteävät ja limittyvät ja miten erilaiset identiteetit ja sosiaaliset asemat voivat vaikuttaa uhrien oikeuksiin ja mahdollisuuksiin. Tässä lähestymistavassa otetaan huomioon yksittäisten tekijöiden lisäksi myös haittapuolet, jotka rajoittavat uhrien mahdollisuuksia (esim. Anitha & Gill, 2009; Askola, 2018, 980–981; Viuhko, 2019).

3. Suostumus

Se tapahtui, kun olin 16- tai 17-vuotias. He eivät tehneet minulle mitään ehdotuksia. He vain kertoivat minulle, että tämä on mitä se on, että menen naimisiin tämän pojan kanssa, eikä kukaan kysynyt minulta mitään. Tietysti minä vastustin, mutta mielipiteelläni ei ollut heille mitään merkitystä. (Espanja, selviytyjähaastattelu 2)

Suostumus on keskeinen tekijä pakkoavioliittojen erottamisessa muista avioliittomuodoista.

Suostumuksen todentaminen ei kuitenkaan ole helppoa, koska perheen perustamista ja avioliittoa koskevat normistot ja sosiaaliset järjestelmät ja niiden symboliset ja kulttuurilliset merkitykset vaihtelevat kulttuurista toiseen (UNODC 2020, 70). Etenkään ihmiskauppatilanteessa uhrin mahdollista alkuperäistä suostumusta ei tulisi pitää lieventävänä asiana, ottaen huomioon uhrin ja hyväksikäyttäjän välisen dynamiikan, valta-asetelman, psykologisen ja muun kontrollin sekä mahdollisen manipulaation (Pihlaja & Piipponen, 2023, 22).

Aiempi tutkimus (Hong 2020; Pihlaja ja Piipponen 2023, 21–24; Toivonen 2017; UNODC 2020) osoittaa, että uhri ei välttämättä yksinkertaisesti pysty kieltäytymään avioliitosta. Avioliitosta kieltäytymisestä voi seurata, että hän saa osakseen koko yhteisön vihan ja hylkäämisen. Ajatus vapaasta tahdosta ja suostumuksesta avioliittoon on jokseenkin abstrakti ja monimutkainen käsite, koska usein näissä tapauksissa ne ovat juurtuneet perinteisiin (Toivonen 2017; UNODC 2020, 70). Laillinen suostumus avioliiton kaltaiseen sitoumukseen edellyttää päätöksentekokykyä, tietoa, mahdollisuutta ja riittävästi aikaa perusteelliseen harkintaan, joka on vapaa pakottamisesta, suostuttelusta tai manipuloinnista. Pakkoavioliitoissa tällaiset ehdot harvoin täyttyvät.

Jotkut asiantuntijat korostavat, että pätevää suostumusta ei voi antaa pakkoavioliiton kaltaiseen ihmisoikeusloukkaukseen (Toivonen 2017, 13). Esimerkiksi kotimaassaan pakkoavioliittoon pakotetuilla maahanmuuttajataustaisilla henkilöillä ei välttämättä ole ollut aitoa mahdollisuutta tai ymmärrystä vastustaa lähestyvää avioliittoa tai kieltäytyä siitä ennen avioliiton solmimista siitäkkin huolimatta, että he eivät todellisuudessa olisi halunneet avioliittoon (Pihlaja ja Piipponen 2023, 21).

Tapausesimerkki Suomesta:

Keski-Aasiasta kotoisin oleva nainen, joka on nyt hieman alle 30-vuotias, pakotettiin naimisiin serkkunsa kanssa. Avioliitosta päättivät naisen vanhemmat, kun serkkukset olivat vielä pieniä lapsia. Nainen oli toistuvasti kieltäytynyt avioliitosta, mutta hänen perheensä pakotti hänet siihen. Avioliiton aikana esiintyi fyysistä, henkistä ja taloudellista väkivaltaa.

Nainen halusi erota, mutta aviomies syytti häntä kiittämättömyydestä ja sanoi pelastaneensa hänet tuomalla hänet Suomeen. Aviomies kertoi, että naisen maahantuonti oli maksanut paljon rahaa, ja hänen pitäisi maksaa tämä summa takaisin. Myös naisen perhe painosti häntä pysymään liitossa. Perhe sanoi, että hän oli huono tytär, huono vaimo ja hänen pitäisi hävetä, että edes harkitsi eroa. Perheen mukaan naisen vastuulla oli pitää aviomies tyytyväisenä, jolloin tästä tulisi hyvä puoliso.

Naisen setä (aviomiehen isä) kirosi naisen ja tämä uskoo sen edelleen olevan syynä hänen onnettomuuteensa ja elämänhaasteisiinsa. Nainen onnistui pakenemaan naapurin asuntoon, ja naapuri otti yhteyttä poliisiin. Tämän jälkeen hänet ohjattiin turvakotiin.

4. Pakkoavioliittojen ilmenemismuodot

ILO:n, Walk Freen ja Kansainvälisen siirtolaisuusjärjestön vuonna 2022 laatiman raportin mukaan pakkoavioliitoissa elävien miesten, naisten ja lasten lukumäärä on noussut maailmanlaajuisesti. Vuonna 2021 arviolta 22 miljoonaa ihmistä oli pakkoavioliitossa. Vuosien 2016 ja 2021 välillä määrä on lisääntynyt 6,6 miljoonalla (Kansainvälinen työjärjestö ILO 2022).

Maantieteellisestä sijainnista riippumatta pakkoavioliittojen syntymiseen vaikuttavat erilaiset tekijät, kuten kulttuuriset odotukset tai normit, perheiden ja sukulaisten väliset sopimukset, taloudellinen ahdinko, velat ja muut taloudelliset motiivit sekä avioliittoon liittyvät maastamuuttojärjestelyt.

Myös haastatellut asiantuntijat toivat tämän esiin:

Aina kun tyttöä alistetaan, uhkaillaan tai pakotetaan naimisiin perheen määräämän henkilön kanssa, se johtuu siitä, että hän on osa yhteiskuntaa, jossa naisten rooliin kuuluu alistua ryhmän tahtoon. Ne ovat yhteisöllisiä yhteiskuntia, joissa jokaisella on oma roolinsa eikä naisen rooli selvästikään ole vapaa. Hän ei voi itse suunnitella omaa elämäänsä, puhumattakaan valita henkilöä, jonka kanssa hän menee naimisiin tai pariutuu. Tämä on hyvin yleinen tilanne. (Espanja, asiantuntijahaastattelu 2)

(Pakko)avioliiton järjestäminen voi olla yritys kontrolloida nuoren henkilön seksuaalisuutta ja säilyttää perheen tai suvun kunnia. Siihen voi myös liittyä suoranainen rikollinen toiminta, jos henkilö myydään toiselle aviopuolisoksi rahaa tai lahjoja vastaan. Rajan vetäminen eri syiden välille ei ole aina helppoa, koska pakkoavioliittoihin voivat vaikuttaa erilaiset ja toisiinsa liittyvät motiivit. Monissa maissa avioliitoperinteisiin kuuluu, että puolisoiden perheet vaihtavat rahaa ja/tai lahjoja morsiusrahan tai myötäjäisten muodossa (UNODC 2020, 68).

On ratkaisevan tärkeää nähdä pakkoavioliitot ilmiönä, joka voi koskettaa mistä tahansa taustasta tai olosuhteista tulevia ihmisiä sen sijaan, että ne yhdistetään vain tiettyihin ryhmiin, kulttuureihin tai uskontoihin.

Euroopassa pakkoavioliitot yhdistetään usein tiettyihin kulttuuriin vähemmistöihin ja maahanmuuttajayhteisöihin, joissa perheellä ja sukulaisilla on hallitseva rooli avioliitosta päätettäessä (Anitha ja Gill 2009 5; Askola 2018; Hong 2020; Villacampa ja Torres 2021, 2). Mediassa pakkoavioliitot nähdään usein tyyppillisesti ongelmana, joka koskee erityisesti eteläaasialaisia ja muslimikulttuureja, eikä niitä ymmärretä naisiin kohdistuvan väkivallan ilmentymänä (M. Idriss 2015, 3). Vaikka pakkoavioliitot eivät koske yksinomaan tiettyjä uskontoja, ne liittyvät eri kulttuureiden ja perinteiden vaikutukseen (Igareda ym. 2016, 30–31).

Euroopassa pakkoavioliittoja voidaan solmia myös konservatiivisissa uskonnollisissa yhteisöissä, kuten Jehovan todistajien ja lestadiolaisten³ keskuudessa. Näille on ominaista miesten vahva ylivalta naisiin (esim. Linjakumpu 2015). Länsimaalaisissa suljetuissa yhteisöissä pakkoavioliiton piirteitä voidaan havaita myös esimerkiksi fundamentalistisissa mormoniyhteisöissä. Niissä uskonnolliset seremoniat mahdollistavat moniavioisia avioliittoja alaikäisten tyttöjen ja vanhempien miesten välillä (Quek 2016). Nämä yhteisöt kuitenkin usein unohdetaan, kun keskustellaan pakkoavioliitoille alttiista ryhmistä.

Uskonnollisten ryhmien lisäksi eräissä yhteisökulttuureissa ja suljetuissa yhteisöissä, kuten joissakin romaniyhteisöissä, on myös kunniaakulttuurien piirteitä (esim. UN Women 2019). Nämä piirteet voivat altistaa naiset ja nuoret yhteisölliselle väkivallalle, johon sisältyvät pakkoavioliitot ja lapsiavioliitot, joissa ainakin toinen osapuoli on alle 18-vuotias (esim. Psaila ym. 2016). Esimerkiksi haastatellut espanjalaiset ja irlantilaiset asiantuntijat olivat kohdanneet pakkoavioliittotapauksia, jotka koskivat roma ja/tai travellers yhteisöihin kuuluvia lapsia. Osa tapauksista voidaan yhdistää ihmiskauppaan ja rikollisessa toiminnassa hyväksikäyttöön, kuten haastateltu espanjalainen asiantuntija on kuvannut:

Toisaalta on totta, että näissä tapauksissa, jotka liittyvät pikemminkin etniseen romaniyhteisöön, puhumme alaikäisistä, joita on ostettu ja myyty ja joita on myös käytetty hyväksi pakkoavioliittojen lisäksi myös muulla tavalla, kuten pakottamalla kerjäämään tai tekemään rikoksia. (Espanja, asiantuntijahaastattelu 1)

³ Lestadiolaisuus on Pohjoismaiden suurin pietistinen herätysliike.

5. Perheen ja sukulaisten rooli

Perhe- ja sukulaissuhteet ovat sekä keskeinen haavoittuvuustekijä että olennainen osa pakkoavioliiton riskiryhmään kuuluvien elämää (Askola 2018, 995). Näitä ovat esimerkiksi sukupolvien väliset ja laajennetut perhesuhteet, yhteisödynamiikka ja äitien mahdolliset roolit suhteessa lapsiin, erityisesti tyttäriin, kohdistuvan hyväksikäytön tekijöinä (Aplin 2017; Askola 2018, 998).

Avioliittoa on pitkään käytetty strategisena välineenä taloudellisten, poliittisten ja/tai kulttuuristen tavoitteiden saavuttamiseksi tai sosiaalisen pääoman hankkimiseksi ja tiettyjen perheiden aseman kohottamiseksi. Naittamalla tyttärensä perheet voivat näin ollen saada etuja ja (taloudellista) turvaa (Psaki ym. 2021; UNODC 2020, 35). On olennaisen tärkeätä tiedostaa tämä haavoittuvuuden lisäulottuvuus, jotta voi myös ymmärtää, miksi niin monet pakkoavioliiton uhrit tai ne, jotka ovat vaarassa joutua pakkoavioliittoon, eivät hae apua, kuten haastateltu espanjalainen asiantuntija kertoo:

Käsityksemme mukaan se ei ole niinkään paljon harhaanjohtamista kuin perheen ja koko yhteisön harjoittamaa painostusta. Heille on selitetty, että asiat hoidetaan näin eikä millään muulla tavalla. Katsomme sitä länsimaisten arvojemme näkökulmasta, mutta jos yritämme asettua heidän asemaansa, heidän tilanteensa on hyvin monimutkainen. Irtautuakseen tilanteesta heidän on erottava perheestään, eikä se ole helppoa. (Espanja, asiantuntijahaastattelu 5)

Pakkoavioliittojen uhrit kohtaavat esimerkiksi painostusta, väkivaltaa, uhkailua ja pakottamista perheenjäsenten, yhteisön ja muiden taholta näiden yrittäessä pakottaa uhrit noudattamaan ohjeita (esim. Dank ym. 2017, 6–8). Näihin kuuluu esimerkiksi perheeseen, kulttuuriin ja maahanmuuttaja-asemaan liittyviä paineita ja odotuksia:

- uskontoon liittyvät odotukset, esimerkiksi tilanteissa, joissa uhrit kohtaavat manipuloivia uskonnollisia perusteluja saadakseen heidät menemään naimisiin;
- vahvat kulttuuriset odotukset avioliitosta tiettyyn ikään mennessä, erityisesti naisilla;
- perheiden kieltäytyminen hyväksymästä uhrin itse valitsemaa kumppania;
- painostus mennä naimisiin sellaisen henkilön kanssa, jolla on pakolaisasema tai pysyvä oleskelulupa, mikä tarjoaisi suoran mahdollisuuden kansalaisuuteen;
- pelko lapsen liiallisesta "länsimaalaistumisesta".

Painostus tulee yleisimmin uhrien läheisiltä perheenjäseniltä. Perheen painostus voi vaihdella viikoittaisista tai päivittäisistäkin lempeistä muistutuksista siitä, että kyseisen henkilön on syytä valmistautua naimisiinmenoon, aina äärimmäisiin uhkauksiin, kuten esimerkiksi siitä, että vanhempi tai isovanhempi tekisi itsemurhan, jos uhri ei suostu avioliittoon (Dank ym. 2017, 6–8).

Ne olosuhteet ja haavoittuvuustekijät, jotka ovat pakkoavioliittotilanteen taustalla, ovat voineet muodostua useiden vuosien mitaan tai ne ovat olleet olennainen osa uhrin koko elämää esimerkiksi osana yhteisön tapoja tai lapsuudenkodin olosuhteita (Pihlaja & Piipponen 2023, 21). Jos muut perheen tai yhteisön naiset ovat kokeneet samanlaisia tilanteita, tämä saattaa murentaa kyvyn kieltäytyä avioliitosta.

Perheenjäsenet, jotka painostavat tai pakottavat uhrin avioliittoon saattavat jopa uskoa toimivansa uhrin parhaaksi, koska he pitävät avioliittoa rakkauden ilmauksena huolimatta siitä dynamiikasta ja vallan epätasapainosta, joita aviosuhteesta voidaan odottaa (Kelly 1988; Anitha ja Gill 2009; Lilja ym. 2020a; Pihlaja & Piipponen, 2023, 21).

Pakkoavioliittoja solmitaan useimmiten perinteisissä suljetuissa yhteisöissä, joissa myös avioeroon suhtaudutaan usein hyvin kielteisesti. Avioliiton solmimisen jälkeen parin odotetaan pysyvän yhdessä. On myös mahdollista, että vanhemmat ja muut sukulaiset, jotka ovat itse solmineet samanlaisen liiton, eivät välttämättä ole vastaanottavaisia ajatukselle avioerosta (Haenen 2015, 116–117).

6. Hienovaraiset kontrollikeinot pakkoavioliittotapauksissa

On yleistä, että keinot jonkun pakottamiseen naimisiin ovat niin hienovaraisia, että ne saattavat jäädä rikosoikeudellisten määritelmien ulkopuolelle. Ne voivat sisältää pelottelun, eristämisen ja kontrollin kaltaisia elementtejä. Tämä tekee pakkoavioliittotapausten tunnistamisesta haasteen paitsi rikosoikeudellisille toimijoille myös sosiaali- ja terveyspalveluille ja kansalaisjärjestöille. Lisäksi on vielä vaikeampaa tunnistaa tilanne, jos lainsäädäntö tai politiikka määrittelee pakkoavioliiton niin kapeasti, että sitä sovelletaan vain hyvin erityisiin tapauksiin (Chantler ja McCarry 2020, 106).

Starkin (2007) kehittämä pakottava tai psykologinen kontrolli (coercive control) käsite on hyödyllinen työkalu, kun kuvataan pakkoavioliittoa kaikenkattavana ilmiönä. Käsitteen avulla voidaan kuvaata pakkoavioliiton monimutkaista dynamiikkaa.

Pakottavalla kontrollilla tarkoitetaan hienovaraista kontrolloivaa käyttäytymistä, jolla väkivallantekijä kontrolloi uhria, jonka kanssa hän on läheisessä yhteydessä (Stark 2007). Siinä korostetaan, että yksittäisten väärinkäytösten ymmärtäminen edellyttää niiden laajemman yhteyden huomioon ottamista.

Jossakin yhteydessä harmittomalta näyttävä teko voidaan kokea hyvin eri tavalla, kun sitä tarkastellaan osana käyttäytymismallia, joka on mahdollisesti jatkunut vuosia (Boyle 2019, 22). Rikosuhripäivystyksen asiakastyöstä tehtyjen havaintojen ja kokemusten perusteella voidaan todeta, että juuri tästä syystä ulkopuolisen voi olla vaikeata tunnistaa hyväksikäyttöä ja sen taustalla olevaa dynamiikkaa sekä ymmärtää, miksi uhri ei irtautunut tilanteesta, vaikka tämä olisi näennäisesti ollut vapaa lähtemään ja hakemaan apua (Pihlaja ja Piipponen 2023).

Pelkoa ja epävarmuutta on paljon. Ja tietysti miehet voivat tarkoituksellisesti herättää tämän pelon uudelleen sitoakseen naisen edelleen heihin. (Saksa, asiantuntijahaastattelu 1)

Monet haastatelluista asiantuntijoista Saksassa, Suomessa, Irlannissa ja Espanjassa kuvailivat myös niitä psyykkisen, seksuaalisen, fyysisen ja taloudellisen väkivallan, hyväksikäytön ja uhkailun monitahoisia ja kaikenkattavia muotoja, joita uhrin kohtaavat avioliiton aikana. Siihen voi liittyä myös se, että heidän aviomiehensä lisäksi myös heidän sukulaissensa ja perheenjäsenensä käyttävät heidän työvoimaansa hyväksi.

Joskus kun he menevät naimisiin, aviomies on myös useimmissa tapauksissa erittäin väkivaltainen. Jos miehellä on muita vaimoja entisestään, joissakin tapauksissa myös nämä muut vaimot ovat olleet väkivaltaisista heitä kohtaan, varsinkin, jos he ovat nuorempia. Heidän on myös tehtävä paljon kotitöitä, joten se on melkein kuin perheväkivaltaa ja työvoiman hyväksikäyttöä, koska heidän on oltava palvelijoina ja heitä kohdellaan palvelijoina. (Irlanti, asiantuntijahaastattelu 2)

Ammattilaisten voi olla hyödyllistä laajentaa ymmärtämystään pakkoavioliitosta asettamalla erilaiset väkivallanteot jatkumoksi, jossa yksi teko johtaa toiseen. Tämän mukaisesti Anitha ja Gill (2009) ehdottavat, että kunniaan perustuvan väkivallan sijoittaminen sukupuolistuneen väkivallan jatkumoon antaa meille mahdollisuuden nähdä jatkuvuuksia eri kulttuureiden välillä. Tämä kyseenalaistaa käsityksen siitä, että vain tietyt kulttuuriarvot tarjoavat ainutlaatuisen oikeutuksen näille rikoksille.

Osa II: Pakkoavioliiton seuraukset ja vaikeudet palvelujen tarjoamisessa

Tässä osassa hahmotellaan joitakin pakkoavioliittojen keskeisiä seurauksia, jotka myös vaikeuttavat palvelujen tarjoamista uhreille ja toimivat esteinä avun hakemiselle.

7. Pakkoavioliiton seuraukset ja vaikutukset

Pakkoavioliitoilla on useita eri seurauksia uhreille. Pahimmillaan pakkoavioliiton uhrin ovat voineet joutua avioliiton yhteydessä vakavan väkivalan ja hyväksikäytön kohteeksi, mukaan lukien raiskaus, seksuaalinen hyväksikäyttö, pakkoraskaus, kotiorjuus, sekä rikollisessa toiminnassa ja kerjäämisessä hyväksikäyttö (ks. myös UNODC 2020; Villacampa 2020, 18).

Tällaisilla kokemuksilla voi olla vakavia pitkäaikaisia vaikutuksia uhreihin. Ne voivat aiheuttaa vakavia traumoja, ahdistusta ja mielenterveysongelmia, kuten itsetuhoisuutta ja huonoa itsetuntoa, häpeää, syyllisyyttä, muistinmenetystä, traumaperäistä stressihäiriötä, unihäiriöitä ja masennusta sekä fyysisiä ongelmia, kuten kroonista kipua, väsymystä, uupumusta, olemassa olevien sairauksien pahenemista, vammoja, sukupuolitauteja ja lisääntymis- tai seksuaaliterveyteen liittyviä komplikaatioita (Koskenoja ym. 2018, 113; Pascual-Leone, Kim ja Morrison 2017, 56).

Näin Espanjassa haastateltu selviytyjä kuvaili, mitä seurauksia hänelle koitui siitä, että hänet painostettiin naimisiin vastoin tahtoaan:

Olin masentunut, koska en nähnyt mitään ulospääsyä. Minä en kyennyt tekemään päätöksiä, koska en pitänyt itseäni kelvollisena. Minulla ei ollut taloudellisia resursseja päästä eteenpäin. Minulla ei myöskään ollut tarpeeksi tietoa siitä, mitä voisin ja mitä en voisi tehdä jne. [...] Minusta tuntui pahalta, koska ajattelin [...], että se olin minä, joka loukkasin vanhempiani, kun en halunnut noudattaa, mitä he tahtoivat [mennä naimisiin heidän valitsemansa puolison kanssa]. (Espanja, selviytyjähaastattelu 1)

Muita pakkoavioliittojen mahdollisia seurauksia ovat puutteellinen koulutus, taloudellinen riippuvuus ja sosiaalinen eristäytyminen (Dank ym. 2017). Monet näistä haittavaikutuksista ovat vakavampia tytöille ja naisille edellä mainittujen sukupuoleen liittyvien seurausten, kuten varhaisen tai pakkoraskauden ja synnytyksen vuoksi (UNODC 2020; Zimmerman, Hossain ja Watts 2011). Pakkoavioliiton vastustaminen tai siitä kieltäytyminen voi johtaa myös erilaisiin haitallisiin seurauksiin, kuten väkivaltaan, perheestä hylkäämiseen ja sosiaaliseen eristäytymiseen (Askola 2018, 978–980).

Dank ja kollegat (2017) haastattelivat henkilöitä, jotka olivat paenneet pakkoavioliittoja. Heillä oli vaikeuksia luottaa muihin sekä toimia yhteiskunnassa. Pitkän aikavälin seurauksia olivat madaltuneet elämän tavoitteet ja kunniahimo. Pakkoavioliittokokemukset tai jopa avioliiton uhka vaikuttivat merkittävästi uhrien kykyyn jatkaa koulutusta. Se vaikutti heidän opintoihinsa etenkin traumaperäisen stressihäiriön, masennuksen ja ahdistuksen vuoksi (Dank ym. 2017, 10–11).

8. Avun hakemisen esteet

Monet tekijät estävät pakkoavioliiton uhreja hakemasta apua (esim. UNODC 2020; Lilja et. al. 2020; Dank et. al. 2017, 10–11). Pelkoa, riippuvaista asemaa sekä tiedonpuutetta omista oikeuksista ja saatavilla olevasta avusta korostettiin myös monissa neljässä maassa tehdyissä parhaista käytäntöjä koskevissa haastatteluissa:

Pelko, paine. Tarkoitin, että ajattele kuinka vaikeaa Saksassa varttuneen naisen on erota kumppanistaan ilman muita seurauksia. Kuinka paljon pahempaa sen täytyy olla, jos hän (kumppani) on ainoa henkilö, joka sinulla on vieraassa maassa? (Saksa, asiantuntijahaastattelu 1)

Pakkoavioliittoon liittyvän perhe- ja sukulaisdynamiikan monimutkaisuus saattaa jättää yksilölle hyvin vähän vaihtoehtoja. Sillä on usein uskomattoman suuria, jopa kestävämpiä seurauksia uhrin elämään (Askola 2018, 996–998). Pelottelu ja väkivallan pelko, häpeä, tietämättömyys tarjolla olevasta avusta, haluttomuus saattaa vanhempiaan tai sukulaisiaan vaikeuksiin ja huoli siitä, mitä sisaruksille tapahtuu, ovat kaikki mahdollisia syitä olla hakematta apua (Askola 2018, 995–96; UNODC 2020b, 42–43). Haastatellut saksalaiset asiantuntijat huomauttivat myös, että joillakin tulevaa pakkoavioliittoa pakenevilla uhreilla on vaikeuksia löytää turvakoteja tai asumisvaihtoehtoja, joissa heidät voitaisiin majoittaa yhdessä heidän valitsemansa kumppanin kanssa.

Yksin asuminen erillään perheestä ja omasta yhteisöstä on myös haavoittuvuutta lisäävä tekijä ja voi lisätä painetta palata vaaralliseen perhetilanteeseen (Askola 2018, 997). Esimerkiksi nuoret, jotka lähtevät kotoa välttääkseen pakkoavioliiton, voivat myös olla vaarassa jäädä asunnottomiksi asianmukaisen tuen puutteen vuoksi tai päätyä hyväksikäytön tai ihmiskaupan uhreiksi pakomatallaan tai muuttaessaan toiseen maahan (esim. Askola 2018; Lilja ym. 2020).

Pakkoavioliiton välttäminen voi joissain tilanteissa käynnistää myös ihmiskaupprosessin.

Erityisesti nuoret naiset, jotka pakenevat mahdollisesta pakkoavioliittotilanteesta ja ovat perheensä hylkäämiä voivat joutua haavoittuvaan asemaan. Sosiaalisten verkostojen puute, varattomuus, puutteelliset asiakirjat, sekä aiemmat hyväksikäyttökokemukset lisäävät

riskiä joutua ihmiskaupan uhriksi. (Lilja ym. 2020, 44–45; Villacampa & Torres 2021, 6). Tämä tulee ottaa huomioon järjestettäessä palvelu- ja pakkoavioliiton uhreille sekä niille, jotka ovat vaarassa joutua pakkoavioliittoon.

Monet naiset pelkäävät yhteisönsä reaktioita, jos heidän kokemuksensa tulevat julki (Villacampa 2020). Tämä voi johtaa siihen, että naista, hänen lapsiaan ja laajennettua perhettään hyljeksitään ja he leimautuvat (UNODC 2020, 42). Näin ollen pakkoavioliittojen uhrin saattavat olla halukkaampia käyttämään kansalaisjärjestöjen, kriisikeskusten tai terveydenhuollon tarjoamia (anonyymeja) matalan kynnyksen palveluita.

Avun hakeminen voi olla vaikeaa erityisesti naisille, jotka ovat muuttaneet toiseen maahan perhesiteen perusteella, koska he ovat riippuvaisia aviomiehensä oleskeluluvasta ja heillä on puutteellinen paikallisen kielen taito ja tietoisuus saatavilla olevista palveluista.

Järjestöillä ja maahanmuuttajayhdistyksillä on keskeinen rooli tällaisten henkilöiden tavoittamisessa ja tiedon levittämisessä (UNODC 2020, 42). Lisäksi monet asumiseen, toimeentuloon, oleskelulupiin ja lasten huoltajuuteen liittyvät riippuvuudet voivat vaikeuttaa avun hakemista (Anitha ja Gill 2009, 10–12; Askola 2018; Koskenoja ym. 2018; UNODC 2020, 89). Yksi haastatelluista selviytyjistä kuvaili vaikeuksiaan löytää tietoa saatavilla olevista palveluista ja vaihtoehtoista:

Minun oli vaikea googlata esimerkiksi "Mikä on paras tapa paeta kotoa?", koska vanhempani seurasivat jokaista liikettäni ja tutkivat koko hakuhistoriaani. Mitä siitä sitten seuraisi? Tarkoitan, että he sulkisivat minut [kotiin] sisään, ja minä en koskaan saisi mennä ulos ollenkaan. (Saksa, selviytyjähaastattelu 1)

Uhrille voi myös olla vaikeata tunnistaa oma tilanteensa pakkoavioliitoksi, koska kulttuurisesti rakentuneet käsitykset pakkoavioliitosta eivät välttämättä vastaa heidän omaa tilannettaan. Avun hakeminen voi olla pakkoavioliittotilanteessa oleville miehille vielä vaikeampaa (Dank ym. 2017, 10–11).

9. Haasteet pakkoavioliittojen uhrien auttamisessa

Tutkimukset osoittavat, että uhrin ja mahdolliset uhrin eivät tiedä pakkoavioliiton uhreille tarkoitettujen palvelujen olemassaolosta. He kohtaavat esteitä, jos he ilmoittavat tilanteestaan tai he ovat muuten haluttomia hakemaan palveluita (Love ym. 2019). Pakkoavioliiton uhrin ohjataan usein perheväkivallan uhreille tarkoitettuihin palveluihin, joissa ei välttämättä ole valmiuksia tunnistaa pakkoavioliittoon liittyvää väkivaltaa, vaikka lähisuhdeväkivalta on yleistä pakkoavioliittotapauksissa (Askola 2018, 998; Jelenic ja Keeley 2013, 26; Lyneham ja Richards 2014, 27; Tyldum 2013).

Lynehamin (2013) mukaan pakkoavioliittotapaukset todennäköisesti tulevat usein ilmi perheväkivaltatapauksina ja niitä todennäköisesti käsitellään sellaisina. Toisaalta pakkoavioliiton tunnistaminen vaikeutuu juuri siitä syystä, että käsitykset pakkoavioliiton uhreista ja pakkoavioliiton piirteistä liittyvät usein fyysiseen väkivaltaan eikä henkisen väkivallan tai kulttuurin luomiin paineisiin (Chantler ja McCarry 2020, 94).

Dank ym. (2017, 13–15) mukaan suurimmat haasteet palvelujen tarjoamisessa pakkoavioliiton uhreille ovat:

1. asiakkaiden tietämättömyys pakkoavioliiton uhrien avustamiseen liittyvistä palveluista;
2. esteet, joita asiakkaat kohtaavat ottaessaan yhteyttä palveluihin;
3. kulttuurisesti sensitiivisten palvelujen puute; ja
4. tarve lisätä resursseja ja koulutusta asianmukaisten palvelujen varmistamiseksi pakkoavioliittoasiakkaille.

Palveluntarjoajien asiantuntemuksen lisääminen on ratkaisevan tärkeää, jotta pakkoavioliiton uhreja voidaan auttaa tehokkaasti. Asiakkaat voivat epäröidä hakea apua, jos he pelkäävät rotuun, etniseen alkuperään tai uskontoon perustuvaa syrjintää. Kulttuurisensitiiviset palvelut, joissa otetaan huomioon taustat ja arvot, voivat lievittää näitä huolia.

Lisäksi ammattilaiset tarvitsisivat lisää asiantuntemusta perheenjäsenen osallistamisesta, alle 18-vuotiaiden asiakkaiden tukemisesta, naisten voimaantumisen ja koulutuksen lisäämisestä sekä henkisen paineen käsittelystä. Etenkin fyysisen väkivallan kohteeksi vaarassa joutuvien osalta tulisi myös kehittää turvasuunnitelma (Dank ym. 2017, 13–15).

Pakkoavioliitto, et se apu mitä sä tarttet on, et sä saat avioeron, se ei riitä. Se on paljon muutakin mitä sä tarvitset. Kun se on niin paljon muuta kuin vain avioliitto, et se on kokonaisvaltaista monipuolista väkivaltaa ja henkistä, fyysistä, taloudellista, you name it, niitä on pakkoavioliitossa. (Suomi, asiantuntijahaastattelu 7)

Tämän lisäksi palvelut eivät aina ole tehokkaita tai niiden seuraukset voivat olla haitallisia. Villacampa (2020) havaitsi, että palveluntarjoajat eivät aina kyenneet suhtautumaan perhetilanteen monimutkaisuuteen riittävän vakavasti, mikä johti kokonaistilanteen pahenemiseen. Palveluita tarjoavien tahojen tulisi ymmärtää uhrin tilanne ja yhteisön normit. Esimerkiksi henkilön ikä ja hänen yhteytensä paikalliseen yhteisöön voivat vaikuttaa siihen, miten he suhtautuvat avioliiton käytäntöihin (Villacampa 2020, 16). Tämä korostui myös asiantuntijahaastatteluissa Suomessa ja Espanjassa.

Seuraavassa kaaviossa esitetään tiivistelmä pakkoavioliittojen monimutkaisesta ja monitahoisesta luonteesta ja niihin liittyvistä tekijöistä ja haasteista sekä väkivallan muodoista ja niiden seurauksista. Palveluntarjoajien olisi otettava nämä tekijät huomioon suunnitellessaan toimenpiteitä, tehdessään yhteistyötä yhteisöjen ja riskiryhmien kanssa ja tarjotessaan palveluja pakkoavioliittojen uhreille.

Kuvio 1. Pakkoavioliiton tekijät ja perimmäiset syyt (keskirengas) sekä pakkoavioliiton keinot, ilmenemismuodot ja seuraukset (ulkorengas).

Osa III: Parhaat käytännöt käsiteltäessä uhripalvelujen haasteita

Tässä osassa käydään läpi pakkoavioliiton uhrien ja riskissä olevien henkilöiden avuntarpeita ja kuvataan joitakin Saksan, Suomen, Irlannin ja Espanjan keskeisiä parhaita käytäntöjä, joita on kehitetty näiden henkilöiden avustamiseksi.

10. Pakkoavioliiton uhrien ja pakkoavioliiton vaarassa olevien tarpeisiin vastaaminen

Sekä pakkoavioliittojen uhrin että riskiryhmiin kuuluvat henkilöt tulevat erilaisista olosuhteista. Tästä syystä heillä on erilaisia avuntarpeita. Näitä tarpeita korostettiin parhaita käytäntöjä koskeissa haastatteluissa.

Apua ja palveluita tarvitaan usein sekä lyhytaikaisesti että pitkäksi ajaksi esimerkiksi asioissa, jotka koskevat

- hätämajoitusta ja fyysistä turvallisuutta, myöhemmin pysyvän asunnon löytämistä;
- oleskelulupia;
- avioeroa tai avioliiton mitätöintiä;
- lapsen huoltajuutta;
- fyysistä ja psyykkistä terveyttä, kuten lääkäri- ja mahdollisia terapiakäyntejä;
- sosiaalipalveluja;
- lasten päivähoitoa;
- perhesuhteita ja sosiaalisia suhteita; ja
- taloudellista turvallisuutta ja työpaikkaa.

Uhrin pitkäaikainen alisteinen asema voi lisätä intensiivisen tuen tarvetta myös jokapäiväisissä asioissa, kuten raha-asoiden hoitamisessa tai julkisen liikenteen käytössä (esim. McCarthy 2018). Myös haastatellut suomalaisasiantuntijat korostivat kokonaisvaltaisen tuen tarvetta:

Semmoinen ihminen, joka on ollut kenties täysin alistetussa asemassa monessakin suhteessa, niin se että hän voimaantuu ja oppii tekemään näitä asioita, se ei tapahdu ihan nopeasti. Ei sen turvakotijakson aikana mitenkään, että sitten kun hän mahdollisesti muuttaa uuteen kotiin, hän saattaa muuttaa sinne uuden henkilöllisyyden turvin. Hän tarvitsee hirtittävän paljon tämmöistä psykososiaalista tukea, siinä niin se että hän tarvitsee ihan tämmöistä käytännön apua miten tosiaan laskuja maksetaan, miten pankkikortti toimii. Siihen ei sitten ole ikään kuin tarjolla sitä apua. Monesti se on sitten se sosiaalitoimi, se sosiaaliohjaaja, joka kerkeää käymään siinä 2 viikon välein, niin se ei välttämättä ole ollenkaan riittävästi. (Suomi, asiantuntijahaastattelu 4)

Haastatellut selviytyjät kertoivat erilaisista tukimuodoista, joi-
ta he olivat saaneet. Saksassa haastateltu selviytyjä kuvaili, kuin-
ka hän sai tietää saatavilla olevista palveluista tapaamisen aikana:

*Kun minulla oli sosiaalityöntekijöitä ympärilläni, oli niin monia mahdollisuuksia,
niin loputtomia mahdollisuuksia, että sanoin: "Vau, en tiennyt tästä kaikesta." (Saksa,
selviytyjähaastattelu 1)*

Villacampan (2020) tutkimusta varten haastatellut pakkoavioliiton
uhrit totesivat, että he tarvitsivat voimaantumisprosessin, jossa heitä
kuullaan ja ymmärretään. He tarvitsivat myös etäisyyttä perheeseensä,
ainakin väliaikaisesti. Voimaantumisprosessin aikana uhrin tulisi saa-
da kokonaisvaltaista apua – henkistä ja psykologista tukea, hätäma-
joitusta ja pitkäaikaista majoitusta, taloudellista tukea, työmahdol-
lisuuksia sekä kulttuuritietoista tukiverkoston ja ammattikoulutusta
– ihmisiltä, jotka ymmärtävät perhekonfliktien monimutkaisuuden
(Villacampa 2020, 358–359).

11. Parhaat käytännöt uhrien palvelujen tarjoamisessa

Neljästä maasta tunnistettiin useita parhaita käytäntöjä, jotka koskevat pakkoavioliiton uhreille tarjottavia palveluja. Niitä tarjoavat pääasiassa järjestöt, joista erällä on myös turvakoteja ja/tai kriisikeskuksia, jotka on suunnattu erityisesti maahanmuuttajanaيسille ja -tytöille. Uhrien ja riskissä olevien henkilöiden yksilöllisiin tarpeisiin vastaamiseksi tarvitaan kattavia palveluja, kuten yhdessä espanjalaisessa esimerkissä.

Parhaat käytännöt 1. Espanja – Pakkoavioliittojen uhrien tuki-ohjelma

ViA (Associació Valentes I Acompanyades) on vuonna 2014 perustettu katalonialainen järjestö, jonka tavoitteena on torjua pakkoavioliittoja naisiin kohdistuvan väkivallan muotona, joka uhkaa heidän vapauttaan sekä heidän fyysisistä ja henkistä koskemattomuuttaan. Järjestön työ keskittyy kolmeen asiaan:

- **Ennaltaehkäisy** tilapäisen asumismahdollisuuden ja psykologisen tuen avulla murrosikäisille tytöille, joita painostetaan menemään naimisiin vastoin tahtoaan tai jotka ovat välittömässä vaarassa joutua pakkoavioliittoon.
- **Interventio** tekemällä yksilöllinen suunnitelma kunkin henkilön erityistarpeiden mukaan. Suunnitelman mukaan järjestö auttaa naisia käsittelemään omaa tilannettaan ja voimaannuttamaan heitä.
- **Tietoisuuden lisääminen** viestintäsuunnitelman avulla. Tarkoituksena on viedä eteenpäin erilaisia aloitteita julkisuuteen pakkoavioliitoista tiedottamiseksi, jotta tapauksia pystytään havaitsemaan paremmin.

Sen lisäksi, että ViA tarjoaa aineellista apua asunnon kaltaisten perustarpeiden saamiseksi, järjestö korostaa naisten tukemista emotionaaliossa ja psykologisessa toipumisprosessissa sekä koulutuksen saamisessa. Järjestö avustaa suoraan noin 40 naista tai tyttöä vuodessa sekä kouluttaa ja tekee yhteistyötä muiden alueella työskentelevien toimijoiden kanssa. ViA järjestää myös paikallisissa kouluissa tiedotustapahtumia, joiden eräänä tavoitteena on vahvistaa nuorten itseluottamusta ja itsenäisyyttä. Osa järjestön aiemmista asiakkaista, joiden selviytymisprosessi on onnistunut, työskentelee ViA:ssa mentoreina tällä hetkellä apua saaville saman kulttuuritaustan tytöille.

Turvakodit tai muut asumispalvelut ovat tärkeitä pakkoavioliiton (mahdollisille) uhreille, koska tilanteesta irtautuakseen uhrin on fyysisesti lähdettävä kodistaan sekä otettava etäisyyttä pakkoavioliittoprosessiin osallistuvasta perheestään ja yhteisöstään sekä puolisoitaan varmistaakseen oman turvallisuutensa.

[Eroamisen] kaltaiset tilanteet eivät aina suju ilman ongelmia. Tietyissä olosuhteissa naiset voivat olla vaarassa joutua väkivallan kohteeksi ja on tärkeää varmistaa, että heidät majoitetaan suojattuun ympäristöön. [...] Mielestäni ei tiedetä lainkaan, kuinka vaarallisia tällaiset asiat voivat olla naisille. Salainen majoitus on usein ainoa tapa suojella näitä naisia. Tarkoitan, että koko Saksassa on valtava ongelma, että tällaisille naisille on yksinkertaisesti aivan liian vähän paikkoja. Koulutuksen tukeminen, suojelun tarjoaminen, juridisen tuen tarjoaminen olisi myös tärkeä asia. (Saksa, asiantuntijahaastattelu 1)

Saksassa mainittiin eräänä parhaana käytäntönä pakkoavioliittojen uhreille tarkoitettu turvakoti.

Parhaat käytännöt 2. Saksa – Baijerin turvakoti pakkoavioliiton uhreiksi joutuneille nuorille naisille

Saksan Baijerissa vuonna 2012 perustettu naisten turvakoti Scheherazade tukee pakkoavioliiton uhreiksi joutuneita tyttöjä ja 18-21 -vuotiaita naisia. Turvakodin sijainti on salainen ja sinne majoituu kaikenlaisista taustoista tulevia naisia jopa kymmeneksi viikoksi. Vuonna 2022 turvakodissa yövyttiin 760 kertaa. Asiakkaat ovat kotoisin mm. Turkista, Afganistanista, Irakista, Syyriasta, Balkanin maista ja Afrikan maista. Osalla on Saksan kansalaisuus ja osalla (tilapäinen) oleskelulupa. Turvakodilla on myös päivystävä puhelinlinja, joka vastaanottaa puheluita pääasiassa naisilta, mutta joskus myös miehiltä, joita pakotetaan naimisiin.

Turvakoti tekee yhteistyötä koulujen, sosiaalityöntekijöiden, viranomaisten, kuten poliisin, työvoimatoimistojen, mutta myös muiden naisten turvakotien, neuvontakeskusten ja avustusverkoston toimistojen kanssa. Lisäksi naiset itse tai heidän ystävänsä, sukulaisensa tai tuttavansa voivat ottaa yhteyttä turvakotiin.

Asumisen ja suojan saamisen lisäksi haastatellut selviytyjät sekä haastatellut asiantuntijat korostivat sosiaalisen ja psykososiaalisen tuen merkitystä pakkoavioliiton kokeneille.

Ennen kaikkea [uhrit tarvitsevat] henkistä ja psykologista tukea. Kaikki muu järjesty, mutta ilman terapiaa et toivu. (Espanja, selviytyjähaastattelu 2)

Haastateltujen asiantuntijoiden mukaan tavoitteena on, että tukea antaisi pakkoavioliittotapauksiin perehtynyt ammattilainen. Psykososiaalinen tuki voi taas olla terapiaa tai neuvontaa. Sosiaalista tukea taas voi antaa esimerkiksi tukihenkilö, joka voi olla uhrin mukana erilaisissa prosesseissa, kuten rikosilmoituksen tekemisessä, kuulumisissa, kodin tai työpaikan etsinnässä tai taloudellisen tuen hakemisessa. Tällaisia esimerkkejä parhaista käytännöistä tunnistettiin Suomesta ja Saksasta.

Parhaat käytännöt 3. Suomi – Maahanmuuttajanaisten turvakoti ja kriisikeskus

Monika-Naiset liitto ry on monikulttuuristen naisjärjestöjen kattojärjestö, joka auttaa ja tukee maahanmuuttajataustaisia naisia. Monika-Naisilla on kriisikeskus, joka auttaa väkivaltaa tai sen uhkaa kokeneita maahanmuuttajanaisia maksutta, nimettömänä ja ilman ajanvarausta. Keskus tarjoaa kriisiapua, psykososiaalista tukea, neuvontaa ja ohjausta, auttaa ihmiskaupan, pakkoavioliittojen ja kunniaan liittyvän väkivallan uhreja ja tarjoaa tuettua asumista turvakodin jälkeen sekä vertaistukea ryhmissä. Järjestöllä on myös salaisessa osoitteessa toimiva turvakoti Mona, joka tarjoaa kriisiapua ja turvallista majoitusta. Se on Suomen ainoa vain naisille ja lapsille tarkoitettu turvakoti. Turvakotiin voi soittaa mihin vuorokaudenaikaan tahansa, jos on vaarallista olla kotona tai lähiyhteisössä väkivallan uhan vuoksi.

Palveluita tarjotaan suomen kielen lisäksi eri kielillä, mm. arabiaksi, dariksi, englanniksi, viroksi, farsiksi, ranskaksi, venäjäksi, somaliksi, espanjaksi ja ukrainaksi. Lisäksi Kriisikeskus Monikalla on maksuton auttava puhelin ja chat-palvelu eri kielillä. Vuonna 2022 Kriisikeskus Monikalla oli 461 asiakasta ja siihen otettiin yhteyttä 4960 kertaa. Ihmiskaupan uhreja oli 78. Saadun palautteen mukaan 100 % Kriisikeskus Monikan asiakkaista suosittelisi palvelua muillekin. Asiakkaista 55% hakeutui palveluun, koska sitä oli suositeltu heille. Turvakoti Monalla oli 299 asiakasta vuonna 2022. Lähde: Monika-Naiset liitto 2023.

Parhaat käytännöt 4. Saksa – SOLWODI-tukiohjelma

SOLWODI on kansalaisjärjestö, jolla on 21 neuvontapistettä 18 kaupungissa Saksassa sekä 14 naisten turvakotia ja asuntoprojektia, joista kaksi on tarkoitettu alaikäisille. SOLWODI puolustaa niiden maahanmuuttajanaisten oikeuksia, jotka ovat kokeneet seksuaalisesta hyväksikäytöstä, pakkoavioliitoista sekä muista väkivallan muodoista johtuvaa kärsimystä ja väkivaltaa. Vuoden 2022 aikana 2,278 asiakasta otti ensimmäisen kontaktin SOLWODIin. Heistä 91 oli pakkoavioliiton uhreja, 9 varhaisen avioliiton uhreja ja 100 uhkasi pakkoavioliitto (SOLWODI 2023).

SOLWODI:n henkilökunta koostuu kokeneista sosiaalityöntekijöistä. Järjestö tarjoaa uhreille psykososiaalista tukea, auttaa lääketieteellisen tai juridisen tuen saamisessa, auttaa asunnon ja työpaikan löytämisessä sekä järjestää esimerkiksi saksan kielen kursseja ja ammatillista koulutusta. Apu räätälöidään aina asiakkaan erityistarpeiden ja yksilöllisen tilanteen mukaan ja sen tavoitteena on tukea asiakkaan itsemääräämisoikeutta.

SOLWODI tekee yhteistyötä eri toimijoiden kanssa pakkoavioliittojen uhrien tukemiseksi aina eri osavaltioiden yhteistyökonseptin mukaan. Yhteistyökumppaneita ovat mm. poliisi ja todistajansuojelu, nuorisotoimisto, tyttöjen turvakodit ja muut turvakodit, sosiaalitoimisto, työvoimatoimisto ja maahanmuuttoviranomainen. Yhteistyökonsepteissa linjataan kunkin toimijan tehtävät sekä se, miten pakkoavioliittoasioissa toimitaan yhdessä. SOLWODI lisää myös tietoisuutta naisiin kohdistuvasta väkivallasta esimerkiksi koulutuksen ja julistekampanjoiden avulla.

Espanjassa haastateltu selviytyjä totesi, että uhrin tarvitsevat myös taloudellisia resursseja, koska rahaa voidaan käyttää myös kontrollikeinona ja monilla uhreilla ei ole pääsyä (omiin) rahoihinsa eikä heillä ole omia säästöjä. Pitkällä aikavälillä uhri voi saavuttaa taloudellisen riippumattomuuden siirtymällä työmarkkinoille. Koska pakkoavioliittojen uhreilla on erilaiset taustat, toisilla on tarvittava ammatillinen pätevyys tai kokemus, kun taas toiset saattavat tarvita apua myös koulutus- tai harjoittelumahdollisuuksien saamisessa. Useat haastatelluista selviytyjistä korostivat koulutuksen ja taloudellisen riippumattomuuden merkitystä elämänsä hallinnassa.

Tapausesimerkki Saksasta

Kaakkois-Euroopasta kotoisin olevan naisen vanhemmat alkoivat valmistella avioliittoa hänen ollessaan 19-vuotias. Tulevaa aviomiestä valitessaan vanhemmat varmistivat, että mies olisi mahdollisimman varakas, sillä heidän odotettiin saavansa taloudellista hyötyä tyttärensä avioliiton kautta.

Nainen ei halunnut mennä naimisiin, eikä varsinkaan miehen kanssa, sillä hän oli kiinnostunut naisista. Perhe raivostui hänen kieltäytymisestään ja alkoi uhkailla häntä. Nainen pakeni Saksaan veljensä kanssa. Vaikka hän näytti voivan hyvin Saksassa, hänen suhteensa veljeensä huononi. Veli kontrolloi häntä ja toimi vanhempien edustajana varmistaen, että nainen pysyi "puhtaana" eikä häpäissyt perheen kunniaa, sillä hänet aiottiin pian naittaa.

Perheen aiheuttama paine alkoi vaikuttaa naisen mielenterveyteen. Hän osallistui kansalaisjärjestön järjestämälle kurssille ja haaveili yrittäjyydestä. Hänen mahdollisuutensa jäädä Saksaan olivat kuitenkin heikot, ja valmistelut hänen maasta poistamiseksi alkoivat kurssin aikana. Hän keskeytti kurssin, menetti vähitellen yhteyden kansalaisjärjestön työntekijöihin, ja hänen nykyinen olinpaikkansa on tuntematon.

12. Ennalta ehkäisevät menetelmät ja yhteisöissä tehtävä työ

Monet haastatelluista asiantuntijoista korostivat, että on tärkeää käyttää ennalta ehkäiseviä menetelmiä toimittaessa yhdessä erilaisten yhteisöjen kanssa ja tarjottaessa tietoa ja matalan kynnyksen kuulemistilaisuuksia esimerkiksi yhteistyössä koulujen, nuorisopalvelujen ja muiden asiaankuuluvien toimijoiden kanssa. Neljässä maassa haastatellut asiantuntijat tunnistivat erääksi parhaaksi käytännöksi ennaltaehkäisevän työn perheiden, nuorten ja yhteisöjen parissa, kuten tässä suomalaisessa tapauksessa.

Parhaat käytännöt 5. Suomi – Loisto Settlementin Sopu-työ

Vuodesta 2012 lähtien Kansalaisjärjestö Loisto Settlementti on tehnyt ”Sopu-työ” -nimistä työtä kunniaan liittyvän väkivallan ehkäisemiseksi ja tukenut nuoria ja perheitä kunniaan liittyvissä kriiseissä ja konfliktitilanteissa. Loisto Settlementti on osa Suomen Settlementiliittoa ja toimii pääkaupunkiseudulla. Järjestö tekee tiivistä yhteistyötä pääkaupunkiseudun maahanmuuttajapalveluiden, kunnallisen sosiaalitoimen, poliisin, terveydenhuollon, turvakotien, vastaanottokeskusten, lastensuojelun, koulujen ja kansalaisjärjestöjen kanssa sekä kouluttaa ammattilaisia.

Osana Sopu-työtä vuosina 2018–2021 STEA:n (STM) rahoittama Bahar-hanke teki työtä kunniaan liittyvää väkivaltaa kohdanneiden nuorten parissa. Bahar-hanke oli suunnattu nuoriin, jotka olivat joutuneet eroon perheistään väkivallan tai sen uhan vuoksi tai joiden perheet olivat hylänneet heidät kunniaan liittyvän konfliktin vuoksi. Kaikki palvelut olivat maksuttomia. Myös paperittomat nuoret maahanmuuttajat saivat osallistua hankkeeseen. Palvelumalli perustui Sopu-työssä havaittuihin hyviin käytäntöihin. Työ perustui kulttuurisensitiivisyyden ja nöyryyden periaatteisiin, mikä tarkoittaa sitä, että toiminnassa kunnioitettiin jokaisen ihmisen ja perheen oikeutta olla oman elämänsä asiantuntijoita ja määrittellä, mitä sanat kulttuuri tai kunnia heille merkitsivät.

Bahar-hankkeella oli selkeät yleiset tavoitteet ja odotukset. Näitä olivat:

1. tuetaan turvallisten tilojen ja uusien sosiaalisten suhteiden luomista kunniaan liittyvää väkivaltaa kohdanneille nuorille;
2. ammatillisen ja vertaistuen (henkilökohtaisen ja/tai ryhmätuen) tarjoaminen kohderyhmään kuuluville nuorille, jotta he voivat luottaa enemmän muihin, parantaa itsetuntoaan ja mielen-terveyttään; ja
3. tuetaan suurempaan itsenäisyyteen jokapäiväisessä elämässä ja luodaan vahvempi tunne ryhmään kuulumisesta.

Jokaisen Baharin osallistujan kanssa tehtiin erityinen palvelusuunnitelma, jossa määriteltiin tavoitteet, jotka on erityisesti asetettu ja muotoiltu yhteistyössä osallistujan kanssa. Tavoitteiden toteutumista arvioitiin seuranta haastattelulla ja kyselylomakkeilla. Osallistujien saavutuksiin kuului muun muassa parempi asumis-, opiskelu- ja työtilanne, oleskeluluvan saaminen, parempi mielen-terveys, vähentynyt alkoholin väärinkäyttö ja riskikäyttäytyminen, vahvempi itsetunto ja itsenäisyys ja lisää luottamusta viranomaisiin. Vaikka Bahar-projekti päättyi vuonna 2021, Loisto Settlementin Sopu-työ jatkuu.

Myös haastatellut irlantilaiset asiantuntijat korostivat jatkuvaa, ennakoivaa yhteisöissä tehtävää työtä parhaana käytäntönä torjua pakkoavioliittoja kulttuurisesti sensitiivisellä tavalla. Tällöin voidaan varmistaa, ettei maahanmuuttajayhteisöissä tai etnisissä vähemmistöyhteisöissä synny väärinkäsityksiä heitä vastaanottavien yhteisöjen lainsäädännöstä ja normeista. Tällainen työ voi myös antaa pakkoavioliitossa edelleen oleville uhreille mahdollisuuden tulla tietoisiksi siitä, että pakkoavioliitto on rikos ja että on olemassa keinoja irtautua tilanteesta ja saada mahdollisesti tarvitsemaansa apua.

Tarvitaan myös ruohonjuuritasolta nousevia lähestymistapoja, joissa yhteisöä vahvistetaan tunnistamaan näitä asioita ja sitten työskentelemään muiden sidosryhmien kanssa luottamuksellisessa ympäristössä. (Irlanti, asiantuntijahaastattelu 3)

Parhaat käytännöt 6. Irlanti – Yhteisönavigaattorit

Irlannin maahanmuuttajaneuvosto käynnisti ohjelman vuonna 2021 ja jatkaa sitä EASY-hankkeen puitteissa. Yhteisönavigaattorit (community navigators) ovat yhteisön jäseniä, jotka rekrytoidaan ja jotka saavat erityiskoulutusta voidakseen tarjota omalle yhteisölleen ja muille marginalisoituneille yhteisöille tietoa ja ohjausta esimerkiksi oikeudellisista kysymyksistä ja tarjolla olevista palveluista. Tämä on keino ratkaista, miten saada tarvittavaa tietoa myös niille maahanmuuttajayhteisöille, joita tieto harvoin saavuttaa. Ohjaajat asettavat etusijalle etsivän työn avainpaikoissa ja he voivat käyttää keskeisten vaikuttajien (kuten kirkkojen, moskeijoiden ja paikallisten yritysten omistajien) tukea yhteisöissä tavoittaakseen eri naisryhmiä. Vuonna 2021 ohjaajat tapasivat yli 300 yhteisön jäsentä.

Myös espanjalainen asiantuntija korosti, että on tärkeää työskennellä yhdessä sellaisten asianomaisten yhteisöjen johtajien tai mentorien kanssa, jotka ymmärtävät ongelman oikeudellisen todellisuuden asuinmaassa ja voivat välittää tätä tietoa yhteisöissä. Toisaalta he voivat "kääntää" kulttuurisen keskustelun ja kontekstin paikallisille tuki-työntekijöille ja muille ammattilaisille ja näin auttaa kehittämään sovivampia interventiomenetelmiä.

Kyse on siitä, että ymmärrämme niitä muita todellisuuksia, joita yhteiskunnassa on ja joista meillä ei ole aavistustakaan, joista emme tiedä mitään. Meidän on työskenneltävä poikkikulttuurisesta näkökulmasta ja eri tasoilla. Meidän on oltava vastaanottavaisempia. (Espanja, asiantuntijahaastattelu 4)

Parhaat käytännöt 7. Suomi – Setlementti Tampereen DIDAR – Työtä kulttuurisidonnaisten kunniakäsitteiden ja niistä kumpuavien haitallisten perinteiden parissa

DIDAR on osa Setlementti Tampereen väkivaltatyön yksikköä. DIDARin työ keskittyy kulttuuriperäisiin kunniakäsitteisiin ja niistä kumpuaviin vahingollisiin perinteisiin. DIDAR järjestää keskusteluryhmiä, toimintaryhmiä, dialogityöpajoja, leirejä ja tapahtumia sekä tekee yksilö- ja perhetyötä eri kulttuuritaustoista tuleville ihmisille. Osallistujia kannustetaan keskustelemaan ja pohtimaan omia käsityksiään kunniaista ja ihmisoikeuksista. Tavoitteena on ehkäistä kunniaan liittyviä konflikteja ja väkivaltaa sekä auttaa ihmisiä löytämään tapoja toimia erilaisissa tilanteissa, jokaisen ihmisoikeuksia kunnioittaen. Sana didar tarkoittaa tapaamista persian ja kurdin kielillä.

DIDAR tarjoaa myös keskusteluapua ja ohjausta kunniakäsitteistä peräisin oleviin konfliktitilanteisiin sekä tilanteisiin, joissa väkivaltaa on jo käytetty tai sen uhkaa on todettu. Tällöin työntekijät auttavat kartoittamaan tilannetta ja tarvittaessa vahvistamaan osallisina olevien ihmisten turvallisuutta yhdessä muiden toimijoiden kanssa. He voivat myös olla yhteydessä esimerkiksi imaamiin. Tavoitteena on tukea aitoa vuoropuhelua eri osapuolten välillä ja väkivallattomien ratkaisujen löytämistä. Palvelut ovat maksuttomia ja kaikille avoimia. DIDAR myös konsultoi ja kouluttaa ammattilaisia kunniaan liittyvissä kysymyksissä ja julkaisi vuonna 2016 käsikirjan "Kunnian ja häpeän ristipaineessa – opas ammattilaisille kunniaan liittyvän väkivallan tekijöiden kohtaamiseen".

Suomalainen asiantuntijahaastateltava totesi, että pitäisi olla enemmän mahdollisuuksia ennaltaehkäisevään ja etsivään työhön työhön ruohonjuuritasolla tekemällä yhteistyötä esimerkiksi imaamien kanssa. He ovat keskeisiä hahmoja monissa yhteisöissä. Haastateltavan mukaan ennaltaehkäisevä työ on kustannustehokkain vaihtoehto, joka vähentää myös inhimillistä kärsimystä. Ilman sitä työstä tulee lähinnä "tulipalojen sammuttamista".

Perheiden ja yhteisöjen kanssa työskentelyn, tiedon jakamisen ja tietoisuuden lisäämisen lisäksi haastatellut asiantuntijat näissä neljässä maassa korostivat koulujen roolia. Espanjassa he ovat esimerkiksi pystyttäneet kouluihin infojulisteita, joissa on QR-koodi.

Koulut ovat tietenkin tärkeä osa ennaltaehkäisyä, koska ne tarjoavat suuren potentiaalín tavoittaa tyttöjä. On tarpeen antaa koulutusta, jotta he voivat havaita ja estää [pakkoavioliitot]. Keskustelupiirejä voidaan järjestää myös lukioissa ja kouluissa. Voidaan järjestää erityisiä keskustelupiirejä, joissa pakkoavioliitot asetetaan sukupuolistuneen väkivallan yhteyteen tai joissa selitetään, mitä ne edustavat. (Espanja, asiantuntijahaastattelu 2)

Haastatteluissa nousi kuitenkin esiin haasteena se, että monet ennalta ehkäisevistä ja uhrien tukitoiminnoista ovat kansalaisjärjestöjen toteuttamia. Järjestöjen työ on usein hankekohtaista ja rahoituksen jatkuvuus voi olla epävarmaa. Tästä syystä on riski, että hanketyössä vakiintuneita hyviä käytäntöjä ei voidakaan toteuttaa pitkäjänteisesti jatkuvan rahoituksen puutteen vuoksi.

Osa IV: Monialainen yhteistyö paikallisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla

Tämä osa käsittelee yhteistyön roolia ja strategioita pakkoavioliittojen torjunnassa sekä esittelee joitakin kumppanimaiden parhaista käytännöistä.

13. Rikosoikeusjärjestelmä ja parhaat käytännöt järjestöjen ja lainvalvontaviranomaisten välisessä yhteistyössä

Laajemmin tunnistettuihin lähisuhdeväkivallan muotoihin verrattuna monet pakkoavioliittojen uhrin voivat olla hyvin haluttomia luottamaan viranomaisiin, jos he tulevat vähemmistöyhteisöistä. Näiden yhteisöjen jäsenillä on usein kielteisiä kokemuksia rikosoikeusjärjestelmän toimijoista tai prosessista (Askola 2018, 998). Samaa mieltä olivat monet neljässä maassa haastatelluista asiantuntijoista, mukaan lukien irlantilainen asiantuntija:

Tarvitsemme vahvempaa vuoropuhelua maahanmuuttajayhteisöjen kanssa, jotta uhrin tietävät, että he voivat kääntyä meidän puoleemme ja saada tukea. (Irlanti, asiantuntijahaastattelu 5)

Uhrin haluttomuus lähestyä viranomaisia voi johtua huolesta vanhempien syyllistämisestä, aviomiesten mahdollisista kostotoimista tai perheen maineen tahraamisesta (UNODC 2020, 42). Tämä kävi ilmi myös eräästä selviytyjähaastattelusta:

En voinut tehdä ilmoitusta vanhemmistani. Ajattelin perhettä, jonka luona asuin. Mutta kun ajattelin niitä seurauksia, joita sillä voisi olla vanhemmilleni tunnetasolla, en pystynyt tekemään päätöstä. Päätös oli selkeästi ei, koska lukuun ottamatta sitä henkistä taakkaa, jonka se voisi aiheuttaa minulle, en halunnut osalliseksi oikeustoimiin. (Espanja, selviytyjähaastattelu 1)

Aiemmissä tutkimuksissa on varoitettu pelkän rikosoikeuden käyttämisestä pakkoavioliittojen torjunnan välineenä, koska tämä voi johtaa tilanteeseen, jossa uhrin on pakko tehdä ilmoitus omista perheenjäsenistään saadakseen oikeussuojaa (Villacampa 2020, 18; ks. myös UNODC 2020, 42). Pakkoavioliiton uhrin ja riskissä olevien henkilöiden voi siten olla helpompi hakea apua ainakin ensin järjestöjen kautta ja miettiä sen jälkeen, ottaako yhteyttä poliisiin.

Haastatellut suomalaiset asiantuntijat korostivat, että on tärkeää käydä uhrin kanssa läpi, mitä rikosilmoituksen tekeminen tarkoittaa, jotta hänellä on kaikki tarvittavat tiedot huolellisesti harkitun päätöksen tekemiseen.

Monesti asiakkaat – ne saattaa lopulta haluta vetäytyä koko prosessista, koska he pelästyvät, koska ovat yhtäkkiä mukana niin monessa eri prosessissa, että eivät enää täysin hahmota mihin se johtaa tai mitä se tarkoittaa. [...] Se on sosiaalityöntekijän tai muun ammattilaisen velvollisuus selittää ja käydä läpi, et henkilö ymmärtää, että he voivat miettiä asiaa ajan kanssa ja käydä läpi erilaisia skenaarioita, et mitä tapahtuu, jos tehdään näin? Mitä perheesi sanoo? Jos teemme rikosilmoituksen, mitä tapahtuu, kun puolisisi tai ex-puolisosi kuulee asiasta? (Suomi, asiantuntijahaastattelu 2)

Jotkut haastatelluista selviytyjistä Espanjassa ja Saksassa olivat ilmoittaneet tapauksestaan poliisille ja heillä oli erinomaisia kokemuksia, kun taas toiset päättivät olla kääntymättä lainvalvontaviranomaisten puoleen lainkaan, kuten edellä mainittiin. Haastateltu selviytyjä Saksassa korosti, kuinka tärkeää hänelle oli tavata kannustava poliisi, joka kohteli häntä kunnioittavasti:

Minun tapauksestani vastuussa oleva poliisimies tuki minua koko ajan. Hän sanoi, että tekisimme sitä ja tätä ja huolehtisimme asiakirjoistamme. [...] Me hoidamme kaiken. Hän rohkaisi minua aina ja antoi minulle rohkeutta. Vielä tänäkin päivänä olen hänelle hyvin, hyvin kiitollinen. (Saksa, selviytyjähaastattelu 1)

Selviytyneiden tavoin myös uhripalveluihin kuuluvilla ammattilaisilla oli sekä myönteisiä että kielteisiä kokemuksia lainvalvontaviranomaisten kanssa toimimisesta. Mahdollisuus tavata nimettömänä ennalta ehkäisevää työtä tekevä poliisi järjestön tai turvakodin tiloissa tunnistettiin parhaaksi käytännöksi. Sekä poliisin että useiden pakkoavioliittojen uhreja avustavien suomalaisten järjestöjen edustajat olivat tätä mieltä. Tällaiset mahdollisuudet keskustella poliisin kanssa voivat madaltaa merkittävästi kynnystä tehdä rikosilmoitus.

Parhaat käytännöt 8. Suomi – Ennalta estävä poliisitoiminto keskittyy pitkittyneeseen lähisuhdeväkivaltaan ja kunniaan liittyvään väkivaltaan

Helsingin poliisilaitos perusti kesällä 2022 kunniaan liittyvää väkivaltaa ennalta estävän pilottiryhmän. Yksikkö on kehittänyt työmenetelmiä kunniaan liittyvän väkivallan ja pitkittyneen lähisuhdeväkivallan ehkäisemiseksi sekä vahvistanut yhteistyötä teeman parissa toimivien järjestöjen ja muiden toimijoiden kanssa käyttäen hyväksi kokonaisvaltaista lähestymistapaa. Ryhmässä on 5 poliisia sekä myös sosiaalityöntekijöitä, psykiatrinen sairaanhoitaja ja nuorisotyöntekijöitä. Ryhmä tunnistaa usein pakkoavioliittotapaukset lähisuhdeväkivallan yhteydessä. Pakkoavioliiton uhri, joka pelkää rikosilmoituksen tekemistä, voi tavata yksikön siviiliasuiset virkahenkilöt puolueettomalla maaperällä, esimerkiksi järjestön tai turvakodin tiloissa keskustellakseen vaihtoehdoistaan ja huolenaiheistaan. Tämä puhuttaminen voidaan tehdä tarvittaessa anonyymisti. Yksikkö on myös kehittänyt yhteistyössä SOPU-työn kanssa kunniaiväkivallan uhrien haastattelemiseen soveltuvan kyselylomakkeen, joka on vapaasti poliisin käytettävissä kaikilla Suomen poliisilaitoksilla. Ryhmä haluaa myös kehittää yhteistyötä rikoksenteekijöiden kanssa, koska vaarana on, että he löytävät vain uuden puolison hyväksikäyttäväksi ja väkivallan kierre jatkuu.⁴

⁴ Helsingin poliisilaitos lakkautti pilottiryhmän vuoden 2024 lopulla tehdyssä organisaatio-uudistuksessa. Anonyymi puhuttaminen on kuitenkin edelleen mahdollista ja siitä on oma lukunsa ihmiskaupparikoksen esitutkinnan käsikirjassa. Toimintamallia koskevaa erillisäätelyä ei toistaiseksi ole, mutta puhutustilanne vertautuu poliisin viranomaisena antamaan neuvontaan ja siitä on erittäin hyviä kokemuksia. Yleensä kyse on ollut tapauksista, joissa hyväksikäyttöön liittyvä kontrolli vaikuttaa uhrin elämään vielä sen jälkeen, kun tämä on jo päässyt irtaantumaan akuutista hyväksikäyttösuhteesta. (Halmeenlaakso 2024.)

Toinen Espanjassa todettu paras käytäntö koskee Katalonian poliisin tapaa torjua pakkoavioliittoja. On huomattava, että pakkoavioliiton uhrien ei tarvitse tehdä virallista rikosilmoitusta käyttäkseen tätä erityispalvelua.

Parhaat käytännöt 9. Espanja – Katalonian poliisin lähestymistapa pakkoavioliittoon ja uhrien avustusryhmät

Katalonian poliisi Mossos d'Esquadra käynnisti vuonna 2009 ohjelman pakkoavioliittojen torjumiseksi ja poliisin toiminnan tehostamiseksi. Grups d'Atenció a la Víctima (GAV) eli uhrien avustusryhmät perustettiin erityisyksiköiksi, joiden tehtävänä on tarjota suojelua, seurantaa ja neuvontaa naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan uhreille sekä muille haavoittuvassa asemassa oleville uhreille. Näihin yksiköihin kuuluvat poliisit ovat omistautuneet yksinomaan yhteydenpitoon uhrien kanssa. Poliisin menettely keskittyy enemmän pakkoavioliittojen torjuntaan ja uhrien avustamiseen kuin tapausten tutkintaan ja syytteesenpanoon. GAV:t toimivat koordinoitusti muiden toimijoiden kanssa käsitelläkseen kutakin tapausta tarkoituksenmukaisimmalla tavalla ja vastataksaan kunkin uhrin erityistarpeisiin.

Lisäksi GAV:ia tukevat Grups Regionals d'Atenció a les Víctimes (GRAV:n alueelliset uhrien avustusryhmät), joita on Katalonian kaikilla poliisialueilla. Alueelliset ryhmät tapaavat säännöllisesti Katalonian Generalitatin sisäasiainministeriön keskusyksiköiden edustajien kanssa arvioimaan ja parantamaan strategioitaan uhrien auttamiseksi. Mossos d'Esquadran GRAV:t ja GAV:t osallistuvat aktiivisesti uhrien palvelujen koordinointiin alueellaan.

GAV:t koordinoivat yleensä avustustoimintaansa koko sosiaalipalveluverkoston kanssa ja erityisesti sukupuolistuneen väkivallan naisuhrien auttamiseen erikoistuneiden sosiaalipalvelujen kanssa. Muuten GAV:t ovat yleensä yhteydessä rikosoikeusjärjestelmän edustajiin varmistaakseen tuomioistuinten määräämien suojelutoimenpiteiden noudattamisen sekä rikosten uhrien avustustoimiston Oficines d'Atenció a les Víctimes del Delicten (OAVD) kanssa tarkistaakseen rikosentekijöiden vankilatilanteen.

Näin ollen on selvää, että jos halutaan madaltaa ilmoituskynnystä ja kannustaa useampia uhreja ottamaan yhteyttä viranomaisiin, tulee lisätä lainvalvontaviranomaisten ymmärrystä pakkoavioliitoista ja niihin liittyvästä dynamiikasta.

14. Kansalliset, alueelliset ja paikalliset strategiat pakkoavioliittojen torjumiseksi tai niihin puuttumiseksi

Pakkoavioliittoihin liittyvällä hyväksikäytöllä, riistolla ja väkivallalla on huomattava vaikutus uhreihin.

Heidän erityistarpeisiinsa vastaamiseksi tarvitaan monialaista lähestymistapaa paitsi palveluntarjoajilta myös lainvalvontaviranomaisilta ja muilta viranomaisilta ja toimijoilta. Viime kädessä tällainen yhteistyö edellyttää strategisia prosesseja ja yhtenäisten toimintatapojen ja yhteistyömallien kehittämistä sekä verkostojen luomista ja tiedonvaihtoa eri toimijoiden välillä.

Tärkeimmät havaitut parhaat käytännöt koskevat pakkoavioliittoja koskevaa ohjeistusta, joka otettiin käyttöön jo vuonna 2014 Gironan alueella ja vuonna 2020 koko Katalonian alueella Espanjassa.

Parhaat käytännöt 10. Espanja – Katalonian ohjeistus pakkoavioliitoista

Vuonna 2014 Katalonian Generalitat laati pakkoavioliittoja koskevan ohjeistuksen Gironan alueella. Vuonna 2020 työ-, sosiaali- ja perheministeriö julkaisi ohjeistuksen koko Katalonian aluetta varten koskien pakkoavioliittojen ehkäisyä ja käsittelyä. Tämän ohjeistuksen tavoitteena oli luoda yhteistyökehys ja toimintamalli eri ammattilaisten välille pakkoavioliittotapausten ehkäisemiseksi, havaitsemiseksi ja niihin puuttumiseksi sekä sen takaamiseksi, ettei yksikään Kataloniassa asuva nainen joudu uhriksi. Tästä syystä ohjeistuksessa keskitytään naisten ja alaikäisten oikeuksiin ja tarpeisiin. Siinä käsitellään useita keskeisiä kysymyksiä, kuten pakkoavioliittotapausten havaitsemisen osatekijöitä ja kriteerejä; kansainvälisellä, eurooppalaisella, espanjalaisella ja Katalonian tasolla voimassa olevaa oikeudellista kehystä; ohjeistusta siitä, miten asianomaisten ammattilaisten tulee toimia; sekä ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä ja uhrien hoitoon ja toipumiseen liittyviä eri näkökohtia.

Katalonian hallituksen tasa-arvo- ja naisasiainministeriö tarkisti vuoden 2020 ohjeistusta, koska katsottiin, että pakkoavioliittoilmiötä on toistaiseksi käsitelty lähinnä maahanmuuttoon liittyvänä ilmiönä, kun se olisi pikemminkin nähtävä sukupuolinäkökulmasta. Tämän tarkistuksen tavoitteena ei ollut käsitellä pakkoavioliittoja maahanmuuttajien harjoittamina kulttuuri- tai uskonnollissidonnaisina käytäntöinä, kuten niitä on tähän mennessä käsitelty enimmäkseen institutionaalisesti, vaan pikemminkin vahvistaa ajatusta siitä, että pakkoavioliitto on sukupuolistuneen väkivallan tai naisiin kohdistuvan väkivallan eräs ilmentymä. Uudistus hyväksyttiin lokakuussa 2023 otsikolla ”Tapa lähestyä pakkoavioliittoja”.

Katalonian ohjeistuksen tarkistamisen rinnalla eri puolilla Kataloniaa käynnistettiin alueellisia aloitteita, joilla pyrittiin kehittämään omia työkaluja erikoistuneemman lähestymistavan tarjoamiseksi pakkoavioliittoilmiöön.

Myös Saksassa on perustettu pakkoavioliittoja käsittelevien neuvontakeskusten liittovaltiotason verkosto (KuKo). Saksan eri osavaltioiden neuvonta- ja majoituskeskusten edustajat kokoontuvat vuosittain verkostoitumaan ja vaihtamaan tietoa kokemuksistaan sekä näkemyksistään. Verkosto valmistelee (poliittisille johtajille suunnattuja) kannanottoja, joissa hahmotellaan mm. pakkoavioliittoon liittyviä poliittisia vaatimuksia. Verkosto myös järjestää pyöreän pöydän keskustelutilaisuuksia (ALDONA e.V. 2022).

Kuten Katalonian esimerkki osoittaa, strateginen lähestymistapa pakkoavioliittojen ehkäisemiseksi ja niihin puuttumiseksi voi olla hyödyllinen, koska se johtaa rakenteelliseen lähestymistapaan ja työskentelyyn, jossa eri toimijat voivat tehdä yhteistyötä ongelman ratkaisemiseksi kokonaisvaltaisesti. Tämän kautta voidaan varmistua siitä, että pakkoavioliittojen uhrin tai riskiryhmissä olevat henkilöt eivät ole väliinputoajia hakiessaan palveluja eri tahoilta.

15. Päätelmät ja keskeiset toimitasuositukset

Tässä oppaassa on korostettu sitä, mitä tiedämme pakkoavioliitoista ilmiönä, sen ilmenemismuodoista, uhrien profiileista, perheiden ja sukulaisten roolista sekä moninaisista haitallisista seurauksista niille henkilöille, jotka on pakotettu menemään naimisiin tai jotka ovat olleet vaarassa joutua pakkoavioliittoon. Erityisesti pakkoavioliittoon joutuneet tai riskiryhmiin kuuluvat naiset ja tytöt kohtaavat usein henkistä, fyysistä ja seksuaalista hyväksikäyttöä, eriasteista väkivaltaa ja uhkailua, henkistä manipulointia, pakottavaa kontrollia ja/tai eristämistä. Tämän lisäksi uhrit ovat usein erittäin riippuvaisia puolisoistaan tai perheestään talouden, asumisen, ruoan ja vaatetuksen sekä oleskelulupien osalta. Tällainen valtdynamiikka voi olla uhreille lisäeste hakea apua, koska he saattavat samalla sotkea omat sukulaisensa prosessiin, vaarantaa oleskelulupansa tai uskovat menettävänsä kotinsa, tulonsa ja/tai lastensa huoltajuuden.

Keskeiset toimitasuositukset

Monet tässä raportissa tunnistetut haasteet voidaan ratkaista innovatiivisilla lähestymistavoilla, jotka ottavat huomioon ilmiön monimutkaisuuden sekä uhrien yksilölliset tarpeet.

Kokonaisvaltaisten ja uhrilähtöisten tukimallien kehittämiseksi pakkoavioliittojen uhreille ammattilaisten on ymmärrettävä myös, miten heidän toimintansa voi vaikuttaa uhreihin, heidän perheisiinsä ja yhteisöihinsä. Pakkoavioliittoa voi olla hyödyllistä tarkastella prosessina yksittäisen tapahtuman sijaan.

Tämä raportti on tuonut esiin parhaita käytäntöjä Saksasta, Suomesta, Irlannista ja Espanjasta uhrien auttamiseen ja suojelemiseen, yhteistyöhön uhrien perheiden ja yhteisöjen kanssa, tietoisuuden lisäämiseen, ilmoituskynnyksen madaltamiseen sekä monialaisen yhteistyön vahvistamiseen.

1 Kokonaisvaltainen, uhrikeskeinen ja sukupuolinäkökohdat huomioon ottava lähestymistapa on avainasemassa pakkoavioliittoihin puututtaessa.

2 Intersektionaalinen näkökulma, joka ottaa huomioon esimerkiksi henkilön iän, rodun, etnisen alkuperän, sukupuolen ja/tai yhteiskunnallisen luokan, **mahdollistaa suostumuksen ja pakottamisen hienovaraisemman ymmärtämisen pakkoavioliiton yhteydessä.**

3 Uhrit hyötyvät parhaiten monialaisesta tuesta, jota koordinoivat toimijat, jotka ymmärtävät pakkoavioliittojen seuraukset (mukaan lukien sen vaikutukset perhe- ja yhteisösuhteisiin), ymmärtävät uhrien tarpeet, ja joilla on kulttuurisensitiiviset työkalut uhrien tukemiseksi. Parhaissa käytännöissä painotetaan voimakkaasti (mahdollisten) uhrien turvallisuutta, pääsyä terapiaan ja voimaantumista.

4 Nojautuminen pelkästään rikosoikeudelliseen lähestymistapaan pakkoavioliittojen torjunnassa on tehotonta. Lainvalvontaviranomaisten ja palveluntarjoajien tiivis yhteistyö,

mukaan lukien mahdollisuus keskustella poliisin kanssa nimettömänä eli ns. anonyymi puhutus, voi madaltaa kynnystä rikosilmoituksen tekemiseen.

5 Lainvalvonta- ja rikosoikeusviranomaisten valmiuksia on kehitettävä, jotta ymmärrettäisiin paremmin pakkoavioliiton ilmenemismuotoja ja seurauksia ja jotta voidaan parantaa kyseisten tapausten tunnistamista, tutkintaa ja syytteeseenpanoa.

6 Tarvitaan tiivistä yhteistyötä asianomaisten yhteisöjen kanssa, jotta voidaan puuttua pakkoavioliittoihin ja ehkäistä niitä, lisätä tietoisuutta ja vuoropuhelua, kannustaa uhreja hakemaan apua, ehkäistä häpeää sekä tarjota (mahdollisille) uhreille matalan kynnyksen mahdollisuuksia hakea tietoa ja tukea.

7 Yhteisen strategian luominen, viranomaisten ja ammattilaisten yhteistyön kehittäminen sekä monialaisten verkostojen perustaminen muodostavat perustan kokonaisvaltaiselle lähestymistavalle pakkoavioliittojen uhrien oikeuksien suojelemiseksi.

Kirjallisuus

ALDONA e.V. 2022. Positionspapier der Bundesfachkonferenz Zwangsverheiratung (BuKo) 2022. <https://aldona-ev.de/wp-content/uploads/2023/02/Positionspapier-Bundeskonferenz-BUKO-2022.pdf>.

Anitha, Sundari, and Aisha Gill.

2009. Coercion, Consent and the Forced Marriage Debate in the UK. *Feminist Legal Studies* 17(2): 165–84. doi:10.1007/s10691-009-9119-4.

Aplin, Rachael. 2017. Exploring the Role of Mothers in 'Honour' Based Abuse Perpetration and the Impact on the Policing Response. *Women's Studies International Forum* 60: 1–10. doi:10.1016/j.wsif.2016.10.007.

Askola, Heli. 2018. Responding to Vulnerability? Forced Marriage and the Law. University of New

South Wales Law Journal 41(3): 977–1002. doi:10.53637/IPTD3484.

Boyle, Karen. 2019. What's in a Name? Theorising the Inter-Relationships of Gender and Violence. *Feminist Theory* 20(1): 19–36. doi:10.1177/1464700118754957.

Chantler, Khatidja, and Melanie

McCarry. 2020. Forced Marriage, Coercive Control, and Conducive Contexts: The Experiences of Women in Scotland. *Violence Against Women* 26(1): 89–109. doi:10.1177/1077801219830234.

Crenshaw, Kimberle. 1991.

Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color. *Stanford Law Review* 43(6): 1241–99. doi:10.2307/1229039.

Dank, Meredith, Hanna Love, Sino Esthappan, and Janine Zweig

2017. Exploratory Research into the Intersection of Forced Marriage, Intimate Partner Violence, and Sexual Violence. USA: National Institute of Justice. <https://nij.ojp.gov/library/publications/exploratory-research-intersection-forced-marriage-intimate-partner-violence>.

European Union Agency for Fundamental Rights FRA. 2014. Addressing Forced Marriage in the EU: Legal Provisions and Promising Practices. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2811/70551>.

Haenen, Iris. 2015. Down the Aisle of Criminalization: The Practice of Forced Marriage. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 23: 101–20. doi:10.1163/15718174-23022063.

Halmeenlaakso, Noora 2024. Anonyymipuhutus. Teoksessa Ihmiskaupparikoksen esitutkinnan käsikirja, 93–98. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/865203/Polamk_oppikirjoja_32.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Hansen, Saana, Anni Sams, Maija Jäppinen, and Johanna Latvala.

2016. Kunniakäsitykset ja väkivalta: Selvitys kunniaan liittyvästä väkivallasta ja siihen puuttumisesta Suomessa. Helsinki: Ihmisoikeusliitto.

Hong, Tuuli. 2020. Kohtaako lainsäädäntö pakkoavioliiton uhrin? *Lakimies* 1/2020: 3–27.

Idriss, Mohammad. 2015. Forced Marriages—The Need for Criminalisation? *Criminal Law Review*: 687.

Idriss, Mohammad Mazher. 2022. Abused by the Patriarchy: Male Victims, Masculinity, ‘Honour’-Based Abuse and Forced Marriages. *Journal of Interpersonal Violence* 37(13–14): NP11905–32. doi:10.1177/0886260521997928.

Igareda, Noelia, Maria Barcons Campmajó, Maria Rosa Lotti, and Ely Leye. 2016. MATRIFOR: Approaching forced marriage as a new form of trafficking in human beings in Europe. <https://ddd.uab.cat/record/189749>.

International Labour Organization ILO. 2022. Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage. Geneva: ILO, Walk Free and IOM. http://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/publications/WCMS_854733/lang-en/index.htm.

Jelenic, Tina, and Matthew Keeley. 2013. End Child Marriage: Report on the Forced Marriage of Children in Australia. Sydney: National Children’s and Youth Law Centre. <https://yla.org.au/wp-content/uploads/2019/01/End-Child-Marriage->

[ge-NCYLC-Research-Report.pdf](#).

Jokinen, Anniina & Pekkarinen, Anna-Greta 2024. Pitkä polku – työkalupakki pakkoavioliiton uhrien tukemiseksi. HEUNI Report Series No. 108b. <https://heuni.fi/-/report-series-108b-pitka-polku-tyokalupakki-pakkoavioliittojen-uhrien-tukemi-seen#09809464>

Koskenoja, Maija, Natalia Ollus, Venla Roth, Minna Viuhko, and Laura Turkia. 2018. Tuntematon tulevaisuus – Selvitys ihmiskaupan uhrien auttamista koskevan lainsäädännön toimivuudesta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 24/2018. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-528-0>.

Lilja, Inka, Elina Kervinen, Anni Lietonen, Natalia Ollus, Minna Viuhko, and Anniina Jokinen. 2020. Unseen Victims. Why Refugee Women Victims of Gender-Based Violence Do Not Receive Assistance in the EU. HEUNI Report Series № 91. Helsinki: HEUNI. <https://heuni.fi/-/report-series-91>.

Linjakumpu, Aini. 2015. Uskonnon varjot: Hengellinen väkivalta kristillisissä yhteisöissä. Tampere: Vastapaino.

Love, Hanna, Meredith Dank, Sino Esthappan, and Janine Zweig. 2019. Navigating an Unclear

- Terrain: Challenges in Recognizing, Naming, and Accessing Services for 'Forced Marriage.' *Violence Against Women* 25(9): 1138–59. doi:10.1177/1077801218808397.
- Lyneham, Samantha.** 2013. Forced and Servile Marriage in the Context of Human Trafficking. Canberra: Australian Institute of Criminology. <https://www.aic.gov.au/publications/rjp/rjp32>.
- Lyneham, Samantha, and Kelly Richards.** 2014. Human Trafficking Involving Marriage and Partner Migration to Australia. Canberra: Australian Institute of Criminology. <https://www.aic.gov.au/publications/rpp/rpp124>.
- McCarthy, Lauren.** 2018. Life after Trafficking in Azerbaijan: Reintegration Experiences of Survivors. *Anti-Trafficking Review*. doi:10.14197/atr.201218107.
- MONIKA – Multicultural Women's Association, Finland.** 2023. Vuosikatsaus 2022 Monika–Naiset Liitto Ry (Annual Review 2022). https://drive.google.com/file/u/0/d/1dZuEudHOZhQRXPY7iZd1s_DDSaaiNg8/view?pli=1&usp=embed_facebook.
- National Rapporteur on Trafficking in Human Beings and Sexual Violence against Children.** 2016. Vulnerability Up Close. An Exploratory Study into the Vulnerability of Children to Human Trafficking. <https://www.dutchrapporteur.nl/latest/news/2016/10/12/exploratory-study-into-the-vulnerability-of-children-to-human-trafficking>
- [ty-of-children-to-human-trafficking](https://www.dutchrapporteur.nl/latest/news/2016/10/12/exploratory-study-into-the-vulnerability-of-children-to-human-trafficking)
- Pascual-Leone, Antonio, Jean Kim, and Orrin-Porter Morrison.** 2017. Working with Victims of Human Trafficking. *Journal of Contemporary Psychotherapy* 47(1): 51–59. doi:10.1007/s10879-016-9338-3.
- Pihlaja, Saara, and Julia Piipponen.** 2023. Selvitys Rikosuhrinpäivystyksen asiakuudessa olevien seksuaaliväkivaltaa kokeneiden ihmiskaupan uhrien tapauksista ja tilanteista. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2023:23. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-771-9>.
- Psaila, Emma, Vanessa Leigh, Marilena Verbari, Sara Fiorentini, Virginia Dalla Pozza, and Ana Gomez.** 2016. Forced Marriage from a Gender Perspective. Brussels: European Parliament Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU\(2016\)556926](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/IPOL_STU(2016)556926).
- Psaki, Stephanie R., Andrea J. Melnikas, Eashita Haque, Grace Saul, Christina Misunas, Sangram K. Patel, Thoi Ngo, and Sajeda Amin.** 2021. What Are the Drivers of Child Marriage? A Conceptual Framework to Guide Policies and Programs. *Journal of Adolescent Health* 69(6, Supplement): S13–22. doi:10.1016/j.jadohealth.2021.09.001.
- Quek, K.** 2018. *Marriage Trafficking: Women in Forced Wedlock*. London: Routledge. doi:10.1201/9781315620138.
- Quek, Kaye.** 2016. Fundamentalist Mormon Polygamy and the Traffic in Women. *Women's Studies International Forum* 58: 25–33. doi:10.1016/j.wsif.2016.06.002.
- Samad, Yunas.** 2010. Forced Marriage among Men: An Unrecognized Problem. *Critical Social Policy* 30(2): 189–207. doi:10.1177/0261018309358289.
- SOLWODI.** 2023. Jahresberichte 2022. <https://www.solwodi.de/seite/353266/www.solwodi.de/seite/353266/jahresberichte.html>.
- Stark, Evan.** 2007. *Coercive Control: How Men Entrap Women in Personal Life*. New York: Oxford University Press.
- Toivonen, Virve-Maria.** 2017. Pakkoavioliittojen esiintyminen ja ilmitulo Suomessa. Helsinki: University of Helsinki. <http://hdl.handle.net/10138/231641>.
- Törmä, Sinikka, Kati Tuokkola, and Johanna Hurtig.** 2013. Lähisuhde- ja perheväkivalta romaninaisten kokemana. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:33. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3629-4>.
- Tyldum, Guri.** 2013. Dependence and Human Trafficking in the Context of Transnational Marriage. *International Migration* 51(4): 103–15. doi:10.1111/imig.12060.
- UN General Assembly.** 2015. *Child, Early and Forced Marriage: Resolution/adopted by the General*

Assembly (69th Sess.: 2014-2015).

<https://digitallibraryun.org/record/787305>.

UN Women. 2019. Regional Report on Discrimination of Roma Women in the Area of Healthcare, Child Marriages and Support and Protection in Cases of Domestic Violence. UN Women – Europe and Central Asia. <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2019/10/regional-report-on-discrimination-of-roma-women>.

UNODC. 2020. Issue Paper on Interlinkages between Trafficking in Persons and Marriage. Vienna: UNODC. https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/2020/UNODC_Interlinkages_Trafficking_in_Persons_and_Marriage.pdf.

Villacampa, Carolina. 2020. Forced Marriage as a Lived Experience: Victims' Voices. International Review of Victimology 26(3): 344–67. doi:10.1177/0269758019897145.

Villacampa, Carolina, and Marc

Salat. 2023. Legal approaches to forced marriage. An overview. HEUNI Report Series No. 104. Helsinki: <https://heuni.fi/-/legal-approaches-to-forced-marriage#6e81e406>

Villacampa, Carolina, and Núria

Torres. 2021. Forced Marriage: What Do Professionals Know? International Journal of Law, Crime and Justice 67: 100506. doi:10.1016/j.ijlcrj.2021.100506.

Viihko, Minna. 2019. Restricted Agency, Control and Exploitation

– Understanding the Agency of Trafficked Persons in the 21st-Century Finland. HEUNI Report Series N° 90. Helsinki: HEUNI. <https://heuni.fi/-/report-series-90>.

Zimmerman, Cathy, Mazedá

Hossain, and Charlotte Watts. 2011. Human Trafficking and Health: A Conceptual Model to Inform Policy, Intervention and Research. Social Science & Medicine (1982) 73(2): 327–35. doi:10.1016/j.socsci-med.2011.05.028.

HEUNI

The European Institute for
Crime Prevention and Control,
affiliated with the United Nations

